

Dış Yardımların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri

Mehmet Emre GÖRGÜLÜ
Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF
megorgulu@icloud.com

Öz

Günümüz dünyasında gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için önemli bir uluslararası finansal kaynak haline gelmiş dış yardımlar ve onların etkinliği uzun zamandır tartışılmaktadır. Dış yardımların hangi koşullarda başarılı olabileceği veya başarısızlık nedenleri bu tartışmaların odak noktasında yer almıştır. Bu çalışma ile, konu ile ilgili başvurulabilecek geniş bir literatür sunarak, dış yardımların ev sahibi ülkelerde ekonomik büyümeye katkısını dikkate alarak başarısını sınamak ve dış yardımların başarıları ile başarısızlıkları arasındaki hassas çizgiyi dış yardımların güçlü ile zayıf yanlarına dikkat çekerek netleştirmek ve dış yardımların etkinliğini artırmak için ortaya atılan politika önerilerine ışık tutmak hedeflenmiştir. Ayrıca, uygulanan analizler sonucunda, dış yardımların başarısının dış yardımların yapısına ve donörlerin uygulamalarına bağlı olduğu kadar yardım alan ülkelerin massetme kapasitelerine de bağlı olduğu açığa çıkmıştır. Bunun yanında, dış yardımların, anlamlı ekonomik büyüme etkileri olmadığı sonucu da ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Yardımlar, Ekonomik Büyüme, OECD, DAC, OOF.

The Effects of Foreign Aids on Economic Growth

Abstract

As an important international financial resource for many developing and less developed countries in today's world, foreign aids and their efficiency have been disputed for a long time. Foreign aid success conditions or the reasons for aid failures are at the focal point of these disputes. This paper aims to present a vast literature on the subject, to test the success of foreign aids in terms of economic development in host countries, to draw the thin line between success or failure of them through focusing on weaknesses and strengths of foreign aids, and to enlighten the policy implications targeted to increase their efficiency. Moreover, according to the results of applied analyses, it has been come forward that the success of foreign aids depends on their structure, donor implementations and absorptive capacities of the host countries. In addition, it has been discovered that foreign aids lack significant economic growth effects.

Keywords: Foreign Aids, Economic Growth, OECD, CAD, OOF.

1. Giriş

Dış yardımların başarısına ilişkin tartışmalar yıllardır süregelmektedir. Bazı araştırmacılar (ör., Bauer, 1972; Mosley, 1980; Mosley, Hudson ve Horrel, 1987; Singh, 1985), dış yardımların, devlet bürokrasisinin yükünü artırdığını, verimsiz hükümetlerin sürdürülmesine yol açtığını, fakir ülkelerde elit tabakayı daha da zenginleştirdiğini ya da sadece boşa harcandığını belirtmişlerken, diğer araştırmacılar ise (ör., Sachs, McArthur, Schimdt-Traub, Kruk, Bahadur, Faye ve McCord, 2004; Stiglitz, 2002; Stern, 2002; Papanek, 1973; Levy, 1988), dış yardımların zaman zaman başarısız olsalar da, yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olduklarını ve bazı ülkelerde büyümeyi desteklerken diğer ülkelerde daha kötü ekonomik performansları önlediğini ileri sürmüşlerdir (Radelet, 2006). Literatürde var olan bu farklılaşma ise dış yardımların ve yardım alan ülkelerin yapısını etkileyen çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu faktörleri daha iyi anlayabilmek için öncelikle uluslararası literatürdeki dış yardım olgusunun incelenmesi, ardından dış yardımların ekonomik büyüme üzerine etkilerine odaklanan literatürün ele alınması ve söz konusu ilişkinin bu bilgiler ışığında test edilmesi araştırmacılara faydalı çıkarımlar yapabileceği olanağı sağlayacaktır. Bu doğrultuda, bu çalışmanın ana gayesi, konu ile ilgili başvurulabilecek geniş bir literatür taramasının yardımı ile, uygulanan analiz ve politika çıkarımları sayesinde dış yardımların başarısını sınamak ve dış yardımların başarıları ile başarısızlıkları arasındaki hassas çizgiyi dış yardımların güçlü ile zayıf yanlarına dikkat çekerek netleştirmek ve dış yardımların etkinliğini artırmak için ortaya atılan politika önerilerine ışık tutmaktır.

Çalışmanın geri kalanının yapısı şöyledir: İkinci bölümde dış yardım kavramı üzerinde durularak, dış yardımların amaçları ve dış yardımları teşvik eden çeşitli nedenler ele alınmıştır. Üçüncü bölüm ile dış yardımların büyüme üzerine etkisi ile ilgili birbirinden ayrı bakış açılarını içeren geniş bir literatür sunulurken konu farklı boyutlarda incelenmiştir. Bu bölümde, dış yardımlar ve onları alan ülkelerin ekonomik büyüme oranları arasındaki ilişkiler üzerine ortaya konulmuş ampirik bulgular değerlendirilir ve dış yardımların ekonomik büyüme üzerine etkileri, uygulanan bölgesel analiz ile ortaya çıkarılmaya çalışılarak, bu etkilerin ülkeden ülkeye farklılık gösterme nedenleri üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölüm ile genel olarak dış yardımların başarıları değerlendirilmiş, son bölümde ise, dış yardımların etkinliğini geliştirmek için başlıca politika önerileri sunulurken çalışma sonuçlandırılmıştır.

2. Dış Yardım Kavramı

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'ne bağlı Kalkınma Yardım Komitesi (DAC) dış yardımları, bir ülkeden diğerine, o ülkenin ekonomik kalkınması ve refahını artırma ana hedefi ile yapılan, hibe ve desteklenen krediler şeklindeki finans akışları, teknik destek ve alıcı ülkelerin ekonomik kalkınma ve refahlarına katkı sağlayacak mallar gibi kaynakların aktarımları

olarak tanımlar. DAC ayrıca, bir kredinin yardım olarak sayılması için, içinde yüzde 25 ya da daha fazla hibe unsuru barındırması gerektiğini belirtmiştir (OECD, 2010: 271-276).

DAC dış yardımları üç ana kategoride sınıflandırır. Buna göre, en büyük olanı, donör devletler tarafından düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelere sağlanan yardımlardan oluşan ve %25 ya da daha fazla hibe unsuru içeren Resmi Kalkınma Yardımları (ODA)'dır. Ardından, Diğer Resmi Akışlar (OOF) gelir. OOF'ler doğrudan kalkınmayı hedeflemeyen ya da sadece %25'lik hibe unsuru engeline takılan yardımlardır. Son olarak ise sivil toplum örgütleri, ile özel şirketler tarafından sağlanan yardımlar, Özel Hibeler ve Özel Akışlar (PF) olarak tanımlanan grubu oluşturur (OECD, 2010: 273-274).

Gelir düzeyi düşük ülkeler için dış yardımların, 20 Ocak 1949 günü U.S. Capitol binasının basamaklarında doğduğu söylenebilir. Yeniden seçilmiş Amerikan Başkanı Harry Truman, başkanlık töreni konuşmasını yaparken, demokratik Batı ve şimdiki gelişen dünya arasındaki ilişkiye dair yepyeni fikirlerini açık bir şekilde ifade etmiştir. Fakir ülkelerin, Batı ülkeleri için artık sadece faydalanılacak sömürgeler ya da hammadde kaynakları olmadığını, Soğuk Savaş'ta kapitalizm ve demokrasi tarafından kazanılması gereken potansiyel birer müttefik olduklarını belirtmiştir (Roodman, 2004).

Dış yardımların bölgesel dağılımı ele alındığında, tarihsel olarak en fazla ODA miktarının Sahraaltı Afrika ile Uzakdoğu Asya ile Güney ve Orta Asya'ya ulaştığı ortaya çıkmaktadır. Dış yardımların ortaya çıktığı 1960'ların ortalarına kadar Kuzey Afrika ile Sahraaltı Afrika bölgelerine eşit olarak dağılmış olan ODA'lar (ortalamada tüm Afrika kıtası için yaklaşık olarak 1,5 milyar dolar) 1960'ların ortalarından itibaren artık dominant bir şekilde Sahraaltı Afrika bölgesine yoğunlaşmış ve günümüze dek Sahraaltı Afrika bölgesi en fazla ODA alan bölge olarak kayıtlara geçmiştir¹. 1990'ların ikinci yarısı ile 2000'lerin ilk yarısı arasında kalan dönemde ise Uzakdoğu Asya ülkeleri ciddi miktarda ODA'ya ev sahipliği yaparken, bu ODA hareketliliği, örnek ihracat başarısını simgeleyen Asya Kaplanları olgusunun oluşumuyla da örtüştüğünden, dış yardımların bu şekilde bir büyümeye yol açmayacağı sorusunu gündeme getirmesiyle dikkat çekicidir. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, A.B.D. ve müttefikler öncülüğünde gerçekleştirilen operasyonlar ve takip eden yeniden inşa süreçleri özellikle Irak'ın içinde bulunduğu Orta Doğu bölgesi ile Afganistan'ın içinde bulunduğu Güney ve Orta Asya bölgelerini 2003'ten itibaren hızla artan birer ODA alıcısı bölge konumuna taşırken, 2005'te Orta Doğu en çok ODA çeken bölge olmuştur. Ayrıca yine Orta Doğu 2009'a kadar Sahraaltı Afrika'dan sonra en çok ODA alan bölge olmuşken, 2009'dan günümüze listedeki ikinci sıra Güney ve Orta Asya bölgesine geçmiştir. 2014 yılı için en fazla ODA alan bölge yaklaşık

¹ Bu durumun tek istisnası 2005 yılında 23,6 milyar dolar ODA olarak Sahraaltı Afrika bölgesini geride bırakan Orta Doğu bölgesidir (OECD, 2015b).

25,7 milyar dolar ile Sahraaltı Afrika olurken, Güney ve Orta Asya 12,4 milyar dolar, Orta Doğu ise 7,3 milyar dolar ODA almıştır (OECD, 2015b).

Genel anlamda dış yardımlar; toplam Amerikan Doları cinsinden, dış yardımların yardım alan ülkelerin milli gelirlerine (GNI) oranları cinsinden, ya da kişi başına düşen toplam dış yardımlar cinsinden olmak üzere üç farklı şekilde ölçülerek değerlendirilir. Toplam dolar değerleri dış yardımın boyutunu anlamak adına gereklidir fakat tek başına yeterli değildir. En yaygın biçimde kullanılan dış yardımlar ölçüsü, dış yardımların milli gelire oranlarını ölçen ölçüm türüdür. Bu ölçü dış yardımların, yardım alan ülke ekonomisine göre büyüklüğünü belirlemede etkindir (Qian, 2015). Fakat burada çıkacak yüksek bir oran, düşük milli gelirin ya da büyük miktarda dış yardımın belirtisi olabileceğinden yanıltıcı olabilir. Yardım alan ülkede kişi başına düşen dış yardım miktarı ise çoğu durumda en açıklayıcı ölçü birimi olarak öne çıkmaktadır. Nüfusu oldukça yüksek olan bir ülke, nüfusu çok daha az olan bir ülkeye göre, toplam dolar cinsinden bir kaç kat daha fazla dış yardım almış olabileceken, kişi başına düşen dış yardım miktarı nüfusu daha az olan ülkede diğerine göre daha yüksek çıkabilecektir. Böylelikle dış yardımın miktarından çok, o ülkelerde bulunan her bir bireyin cebine yapacağı katkı daha anlamlı hale gelmektedir. Ancak yinede her bir ölçü farklı gerçekleri sergilediğinden, dış yardımların gerçek boyutunu anlamak için her üç ölçünün de dikkate alınması gerekmektedir.

Dış yardımlar çoğunlukla sosyal ve idari altyapı iyileştirme çalışmalarına odaklanmaktadır². Bu başlık altında özellikle eğitim, sağlık, temiz su kaynaklarına erişim ile hıfzıssıhha altyapı gelişimi ve sivil toplum kuruluşları ile hükümetlere yapılmış doğrudan yardımlar ön plana çıkmaktadır. Dış yardımlar, bunun dışında başlıca ekonomik ve finansal altyapıların güçlendirilmesi, lojistik ve telekomünikasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi, enerji altyapılarının sağlamlaştırılması, üretim destekleri, çoklu sektör destekleri ile program ve proje yardımları- özellikle ar-ge alanlarında yeni teknolojilerin kullanımına imkan sunacak şekilde - ile, insani yardımlar - kriz dönemlerinde daha yoğun bir şekilde - ve borç yardımları halinde şekillenmektedir (OECD, 2014; OECD, 2015a). Böylelikle dış yardımlar söz konusu araçlar aracılığı ile ekonomik büyümeyi artırma ve ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunma hedefini desteklemiş olurlar.

Bunlara ek olarak, uluslararası politik beklentilerin dış yardımlar için en önemli belirleyiciler oldukları da inkar edilemez bir gerçektir. Örneğin, Soğuk Savaş sırasında, hem A.B.D. hem de Sovyetler Birliği, dış yardımları, gönderdikleri ülkelere gerçekten de kalkınmayı desteklemede kullanılıp kullanılmadığına bakmaksızın, kendi eksenlerinde dost ülkeler

² 2012 yılı için DAC ülkeleri tarafından yapılmış tüm dış yardımların %40,4'ü sosyal ve idari altyapının iyileştirilmesi çabalarına yönelikken 2013 yılı için bu rakam %37 olarak dikkat çekmektedir (OECD, 2014: 406; OECD, 2015a: 317).

kazanabilmek için rekabet etmede kullanmışlardır. Buna ek olarak, birçok donör ülke de dış yardımları, kendi devletleri için dünya çapında etki alanları yaratmak adına kullanmışlardır. Birçok donör ülkenin, eski sömürgeleri üzerindeki politik etkilerini sürdürebilme kaygıları ile bu ülkelere kayda değer miktarda dış yardımda bulunmaları da bunu doğrulamaktadır (Alesina ve Dollar, 2000).

Buna karşın politik etkenlerin öneminin yanında yine de dış yardımların başlıca nedeni yoksulluk ile mücadele olarak kabul görmektedir. Donörlerin en ayrıcalıklı yardımlarını genellikle en yoksul ülkelere gönderiyor olmaları gerçeği de bu olguyu destekler niteliktedir (OECD, 2015a). Dahası uluslararası kamuoyuna dış yardımların izahını yapma konusunda yoksulluk ile mücadele en mantıklı gerekçe olarak da ön plana çıkmaktadır.

Ülke büyüklükleri de ayrıca önemli bir belirleyici faktördür. Politik nedenlerden ötürü, genellikle donör ülkeler olabildiğince çok ülkeyi etkilemek niyetindedirler ve bunun sonucunda kişi başına düşen dış yardım miktarının görece çok daha az olacağı kalabalık nüfuslu büyük ülkeler yerine, daha küçük ülkelere dış yardım göndermeyi seçmektedirler, bu da dış yardımların orantısız dağılımlarını ortaya çıkarmaktadır (Radelet, 2006).

Bunun yanında bazı araştırmacılar (ör., Helble, Mann ve Wilson, 2012) dış ticareti kolaylaştırmak, ticaret engellerini aşmak için de dış yardımların kullanılabileceğini, böylelikle dış yardım alan ülkelerin küresel birer pazar haline gelebileceğini de belirtmişlerdir.

Dış yardımların ortaya çıkışından günümüze kadar toplanan verilere bakıldığında, en çok dış yardımların, iki taraflı dış yardımlar şeklinde bir ülkeden diğerine doğrudan verildiğini görürüz. Buna karşın çok taraflı yardım, donör ülkeler tarafından dolaylı olarak sağlanır. Çok taraflı yardımlar, donör ülkeler tarafından uluslararası kuruluşlara verilir ve burada bütün kaynaklar birikir. Katkıda bulunan ülkeler tarafından yönetilen söz konusu uluslararası kuruluşlar bu kaynakların nasıl ve hangi ülkelere harcanması gerektiğine karar verirler (OECD, 2015a).

Dış yardımların bütün çeşitleri göz önüne alındığında, iki taraflı dış yardımların genellikle donör ülkelerdeki bazı kesimlerin ekonomik çıkarlarını desteklemek için tasarlandığı söylenebilir. Çok taraflı dış yardımlar ise bu baskılara karşı daha az duyarlıdır, fakat bu durum bu baskılardan muaf olmalarını gerektirmez. Birçok donör ülke belli malların ve hizmetlerin kendi ülkelerindeki şirketler tarafından karşılanmasını gerektirecek veya kendilerinin belirli amaçlarına hizmet edecek şekilde yardımlarının belli kısımlarını veya tümünü kendi yararlarına bağlarlar. Bu şekilde oluşan dış yardımlara bağlı dış yardımlar denir (OECD, 2010: 275). Bu şekilde dış yardımları bağlamak donör ülkelerin iç politikalarında destek kazanmalarına neden olabilir, fakat diğer taraftan yardımlar daha az etkili hale gelir ve ulaştığı ülkeyi kalkındırma amacından uzaklaşır. Bağlı

yardımlar, yardımı alan ülkeleri, yardım kaynakları donör ülkelere harcamaları gerektiğinden, donör ülkelere bağımlı hale getirir³. Bu sebeple bağılı yardımlar, bu yardımları alan ülkelerde hizmet ve mallar için rekabeti azaltacak ve en düşük maliyetli üreticiler her zaman tercih edilmeyeceklerdir. Bu nedenlerle yardımı alan ülkeler için bağılı yardımların maliyeti çok daha fazla artabilecek ve buna karşın çok daha az etkili olacaktır. Diğer bir deyişle, bağılı yardımları alan ülkeler kendilerine ayrılmış her bir dolar için normalde alabileceklerinden daha az değer elde edeceklerdir (Radelet'e (2006:7).

Dünyadaki toplam dış yardım akışları (ODA+OOF+PF), 2014 yılında yaklaşık 613,1 milyar dolara ulaşmıştır. Bu değer yaklaşık 577 milyar doları ise DAC üyesi ülkeler tarafından gerçekleştirilmişken sadece yaklaşık 36 milyar doları DAC üyesi olmayan diğer ülkeler ve kendi kaynaklarını kullanabilecek çok taraflı kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir⁴. Bunun yanında, dış yardım akışları içerisinde doğrudan yabancı yatırım ve portföy yatırımlarının dış yardım statüsüne giren kısımlarını saymazsak ODA'lar en yaygın olarak kullanılan dış yardım çeşididir. ODA'lar resmi olarak kayıt altına alındığı 1960'lardan itibaren yıllık iniş çıkışlara rağmen istikrarlı bir artış eğilimi göstermiş 1990'lara kadar sabit bir şekilde artış eğilimi göstermiş, Sovyet Rusya'nın çöküşünü takiben 1992 yılında 68 milyar dolar ile önemli bir zirveye ulaşmış ve bu zirveyi 11 Eylül 2001 saldırılarının neticesinde yaşanan küresel gelişmelerin bir sonucu olarak 2003'te 80,4 milyar dolar ile yeniden aşabilmiştir. Günümüzde ise 2014 yılı için ODA'lar 178,3 milyar dolarlık rekor zirveye ulaşmıştır (OECD, 2015b).

Eldeki verilere göre, 1960'lardan günümüze kadar toplam dolar bakımından en büyük ODA donör ülkesi 1989 yılı 1993-2000 dönemi haricinde A.B.D. olmuşken, söz konusu dönemlerde liderlik Japonya'nın eline geçmiştir. Tarihsel gelişim içerisinde toplam dolarlar dikkate alındığında, bahsi geçen iki ülke dışında en öne çıkan ODA donörleri ise, Birleşik Krallık, Almanya ve Fransa olmuştur. 2014 senesinde A.B.D. tek başına toplamda 33 milyar dolarlık ODA yardımı ile bu alanda şimdiye kadar kaydedilmiş en yüksek değere ulaşmışken, bu değer DAC üyesi olmayan ülkelerin bütününe veya kendi kaynakları ile dış yardım gerçekleştiren Avrupa Birliği'nin sağladığı rakamlardan oldukça fazladır. Toplam dolarlar cinsinden ODA'lar dikkate alındığında 2014 senesi için A.B.D.'nin ardından en büyük donör ülkeler sırasıyla Birleşik Krallık (19,3 milyar dolar), Almanya (16,6 milyar dolar),

³ Örneğin, dış yardım alan ülkenin bu kaynak ile gerçekleştireceği, okul, hastane, yol, köprü, baraj gibi altyapı tesislerini dış yardımı gönderen ülkenin müteahhit şirketleri vasıtasıyla gerçekleştirmesi zorunluluğu gibi.

⁴ DAC üyesi olmayan başlıca Türkiye, Suudi Arabistan, B.A.E., Rusya ve İsrail gibi ülkeler 2014 senesinde toplam olarak 21,5 milyar dolar dış yardımda bulunmuşken, donör ülkelerin kaynaklarının bir araya geldiği çok taraflı kurumlardan ayrı olarak kendi kaynaklarını kullanabilen Avrupa Birliği de aynı yıl 14,5 milyar dolarlık toplam dış yardımda bulunmuştur (OECD, 2015b).

Suudi Arabistan (13,6 milyar dolar), Fransa (10,6 milyar dolar) ve Japonya (9,3 milyar dolar) olmuştur. Buna karşın, dış yardımlar donör ülke milli gelirlerinin bir payı olarak dikkate alındığında, bu sefer 2014 yılı için en fazla dış yardımı yapan ülkeler B.A.E. (%1,26), İsveç (%1,09), Lüksemburg (%1,06), Norveç (%1) ve Danimarka (%0,86) olarak sıralanmaktadır. Bu ölçüm dikkate alındığında, A.B.D. 2014'te milli gelirinin sadece yüzde 0,19'una tekabül eden dış yardımları ile listenin sonlarında yer alır. Bu durum aşağıdaki Tablo-1'de özetlenmiştir (OECD, 2015b).

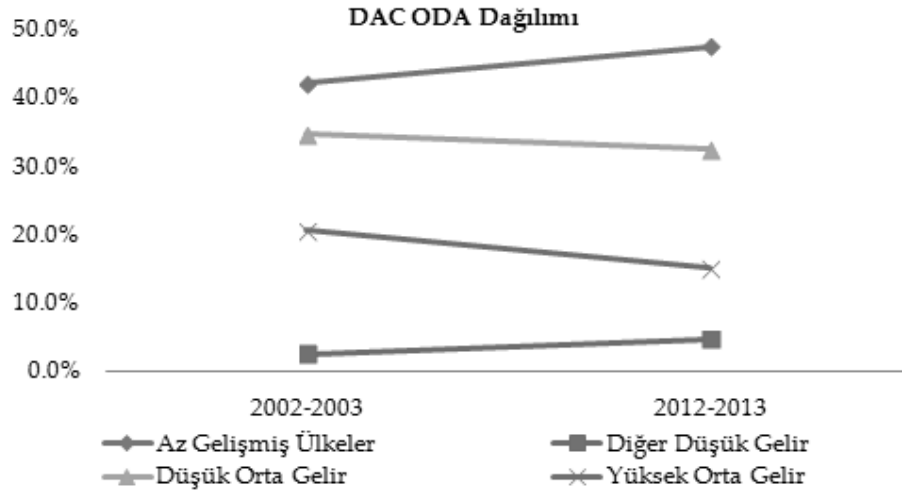
Tablo-1 ODA Gönderimi

	Toplam Dolar	Milli Gelir Payı	
	2014	2014	
A.B.D.	33.0	1.26%	B.A.E.
Birleşik Krallık	19.3	1.09%	İsveç
Almanya	16.6	1.06%	Lüksemburg
Suudi Arabistan	13.6	1.00%	Norveç
Fransa	10.6	0.86%	Danimarka
Japonya	9.3	0.19%	A.B.D.
Kaynak: OECD, 2015b.			

DAC bünyesindeki donör ülkeler 2002-2003 döneminde gönderdikleri ODA'ların %42,1'ini az gelişmiş ülkelere gönderirken, 2012-2013 döneminde bu oran %47,5'a ulaşmıştır. Bunun yanında, diğer düşük gelir grubundaki ülkelere 2002-2003 döneminde ODA'ların %2,6'sı gönderilmişken, 2012-2013 döneminde aynı oran %4,8 olmuştur. Düşük orta gelir grubu ülkeleri 2002-2003 döneminde DAC donörlerinin gönderdikleri ODA'ların %34,6'sını almışken, 2012-2013 döneminde bu rakam %32,5'e gerilemiştir. Yüksek orta gelir grubu ülkeler ise 2002-2003 döneminde DAC ODA'larının %20,7'sini almışken, 2012-2013 döneminde ancak %15,2'sini almıştır. Aşağıdaki Şekil-1'de özetlenen bu durum, DAC üyesi donör ülkelerin istikrarlı bir şekilde ODA desteklerini gelir seviyesi daha yüksek ülkelere, gelir seviyesi daha düşük ülkelere doğru kaydırmaları anlamına gelmektedir (OECD, 2015a: 318).

Şekil-1: DAC ODA Dağılımı (OECD, 2015a)

2014 senesi için az gelişmiş ülkeler 26,3 milyar dolarlık ODA yardımı ile gelir grupları içinde en çok dış yardımı almışken, diğer düşük gelir grubundaki ülkeler 2,4 milyar dolar, düşük orta gelir grubu 17,3 milyar dolar ve yüksek orta gelir grubu ülkeleri de 10,5 milyar dolar ODA almışlardır. Gelir grupları içerisindeki ODA dağılımında en çok dikkat çeken noktalardan biri de 1960 senesinde kayda alınmaya başlanan ODA'ların 2003 senesine kadar istisnasız her sene en çok düşük orta gelir grubu ülkelere ulaşmış olmalarıdır. 2003-2007 arasındaki dönemde az gelişmiş ülkeler ile düşük orta gelir grubu ülkeler birbirine yaklaşık değerler almışken ve en çok ODA alan grup sürekli değişmişken, 2007 ve sonrasında az gelişmiş ülkeler bu alanda ön plana çıkmıştır. Kişi başına düşen dış yardım miktarları dikkate alındığında, az gelişmiş ülkeler 2014 senesi için 28,21 dolarlık dış yardım alırken, diğer düşük gelir grubu ülkeleri kişi başı 25,3 dolar dış yardım almaktadır. Bunun yanında, düşük orta gelir grubu ülkelere 2014'te kişi başı 6,91 dolar ODA ulaşırken, yüksek orta gelir grubu ülkelere kişi başı 4,37 dolar dış yardım ulaşmıştır. Ayrıca, genellikle düşük gelir düzeyi ülkeleri için dış yardımlar, bu ülkelere olan yabancı sermaye akımları içinde en geniş yeri kaplarlarken, özel sermaye akımlarının daha etkili olduğu çoğu orta gelir düzeyi ülkelerinde dış yardımlar, yabancı sermaye akımlarında o denli geniş bir yer kaplamazlar. 2014 yılı için, dış yardımlar, düşük gelir düzeyi ülkelerinin milli gelirlerinin ortalama %3'ünü oluştururken bu oran yüksek orta gelir grubu ülkeleri için sadece %0,06'dır. Bu durum ekonomide dış yardımların üstlendiği kaynak görevinin özel sermaye ile doldurulması olarak da yorumlanabilir. Gelir gruplarına göre dış yardım dağılımları ele alındığında, genel olarak gelir seviyesi azaldıkça alınan dış yardım miktarının arttığı ve o ekonomide oynadığı rolün büyüdüğü ortaya çıkmaktadır (OECD, 2015b).

3. Dış Yardımlar-Ekonomik Büyüme İlişkisi

Dış yardımlar yapıldığı ülkelerde büyük ölçekli ekonomik kalkınma hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadırlar. Bu nedenle, ekonomik büyüme, dış yardımların etkinliğini yargılamadaki önemini korumaktadır - daha fazla yardımın daha hızlı ekonomik büyümeye yol açması beklenerek. Fakat aksine, dış yardımlar ve ekonomik büyüme arasında gözle görünür bir ilişkinin varlığı tartışılmaktadır. Büyük miktarlarda dış yardım alan bazı ülkeler, hızlı büyüme göstermişlerdir, ancak aldıkları yardımların miktarları göz önünde bulundurulduğunda, dış yardımların büyüme üzerindeki etkilerinin bu miktarlar ile doğru orantılı olmaması dikkat çekici bir husustur. Bunun yanında, diğer ülkeler ise aldıkları dış yardımlara karşılık zaman zaman yavaş, hatta negatif büyümeler gerçekleştirmişlerdir. Öte yandan, bazı ülkeler ise çok az dış yardım almalarına karşın, gayet iyi ekonomik performanslar sergilemişlerdir (OECD, 2015b; Radelet, 2006).

Bazı araştırmacılara göre (ör., Bauer, 1972; Mosley, 1980; Mosley ve diğerleri, 1987; Singh, 1985), dış yardımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin muğlaklığı, dış yardımların temel hedeflerine ulaşmada başarısız olduğunu göstermektedir. Ayrıca, böyle bir ilişki var olsa bile yanıtıcı da olabilir, çünkü başka faktörler de hem dış yardımları hem de büyümeyi etkileyebilir. Dış yardım alan bazı ülkelerin geçirdikleri zor dönemlerin ardından alacakları dış yardımlar her türlü ekonomik büyümeye olumlu etki sağlayabilecek, bu durum da normal koşullarda bu etkinin nasıl olabileceği sorusunu akıllara getireceği için yanıtıcı olacaktır (Burnside ve Dollar, 2000). Dahası bir takım araştırmacıya göre ise (ör., Bauer, 1972; Bauer, 1984), dış yardımlar negatif bir büyümeyi bile tetikleyebilir. Dış yardımlar, makul bir şekilde iyi ekonomik politikalara ve belli bir kurumsal kaliteye sahip ülkelerde, donör ülkelerin alıcı ülkeler üzerlerindeki yardımlar nedeniyle doğan etkilerini kötüye kullanmamaları yani onları sömürmemeleri kaydıyla, o ülkelerin ekonomik büyümelerine katkıda bulunabilirler. Ancak yaygın yolsuzluğun var olduğu ve ekonomik yönetim yapısının yeterince iyi olmadığı ülkelerde, dış yardımlar ekonomik büyümeye katkıda bulunmada muhtemelen başarısız olurlar. Bu nedenle dış yardımlar ve onları alan ülkelerin büyüme oranları arasında olması muhtemel bir ilişkinin altında yatan doğru nedenleri bulmada, donör ülkelerin asıl niyetlerinin ve amaçlarının anlaşılmasının yanı sıra yardım alan ülkelerin kurumsal yapısının da önemi büyüktür. Buna ek olarak, dış yardımlara olumlu yaklaşan araştırmacıların (ör., Papanek, 1973) da ifade ettiği gibi, oldukça önemli miktarlardaki dış yardımlar boşa harcanmış, veya çalınmış ve hatta en iyi şartlar altında bile gittikleri ülkedeki ekonomik faaliyetlere ters etkileri olabilmiştir. Diğer taraftan, donör ülkelerin, düşük büyüme oranlarına sahip ülkelere daha çok dış yardımlarda bulunmaları ve nispeten hızlı büyüyen ülkelere daha az dış yardım göndermeleri, dış yardımların olası büyüme etkilerinin göz ardı edilmesine de sebep olabilir (Clemens, Radelet ve Bhavnani, 2004). Bu nedenle, dış yardımlar ve büyüme arasındaki pozitif bir ilişki, ancak ve ancak belli durumlar ve bazı koşullar altında ortaya

çıkabilecek ve başarılı olabilecek, bu koşulları karşılayamadığında ise dış yardımlar başarısız olacaktır.

Ekonomik büyüme, ülkeler arasındaki ülkelere özgü faktörler nedeniyle, farklılıklar gösterir. Bu faktörler, ülkelerin kültürleri, dini ve sosyal yapıları, doğal kaynaklarının elverişliliği, hukuksal ve anayasal örgütlenmeleri, uluslararası katılımları, uluslararası örgütler üzerindeki etkileri, jeopolitik önemleri ve kurumsal düzenlemeleri ile ilgili olabilir (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), 2015).

Ayrıca, öncelikli olarak kendi varlığını sürdürme gayesi ile ilgilenen bir hükümet, ekonomik büyüme için yararlı olabilecek mülkiyet kurallarını çok da önemsemez. Bu gerekçe, neden büyümeyi destekleyen kurumların gelişmesi gerektiğinin arkasındaki nedendir. Bu kurumların gelişmesi istikrarı getirir. Bundan başka, sürekli büyüme için bir aktif katılım prensibi mevcuttur. Buna göre, sadece sıradan vatandaşların dahil edilmesi değil, iktidardaki elit tabakanın da rekabet halindeki diğer elit tabakaları da tolere etmesi gerekir (Bigsten, 1998). Muhalefet korkusu ve kontrolün tümünü elinde bulundurma arzusu, Afrika ülkelerinin çoğunda birçok inisiyatifte hakim olan başlıca belirleyicilerdir. Bu prensibin muhafaza edilmesi için, çıkarıcılıktan uzak yüksek kalitede bürokrasiye ihtiyaç vardır. Böyle bir kurumsal tasarıma ulaşmak kolay değildir, fakat sürekli bir büyüme için gereken politik ortam, bu şekilde bir kurumsal düzenlemeyi teşvik etmelidir. Bu sebeple, fiziksel ve beşeri sermayeye yapılan yatırımlar, teknolojik ilerlemeler ve kaynak dağılımının etkinliği büyümenin başlıca belirleyicileridir. Bu faktörler, politik ortamın ve ekonomik yönetimin kalitesine bağlı olarak değişiklik gösterirler. Dış yardımlar, belli bir seviyeye kadar yatırım akışlarını karşılayabilir, fakat bu değişkenlerdeki değişimlerden ve diğer koşullardan dolayı dış yardımlar, özel yatırım kaynakları için tam olarak ikame edilemezler.

Ek olarak, dış yardımların ekonomik büyüme üzerine doğrudan ve dolaylı etkileri arasında sağlam bir ayırım mutlak suretle var olmalıdır. Üretim, gelir ve tüketim, dışarıdan müdahalenin bir sonucu olarak doğrudan etkilenmişlerdir. Buna karşın, dolaylı etkilerin belirlenmesi daha zordur. Dış yardımlar, aksi halde devlet harcamalarında kullanılacak farklı kaynakları açığa çıkararak, dolaylı bir şekilde, nispi fiyatlar ve politik ortamdaki değişiklikler kanalıyla özel sektörü etkileyebilirler. Bu durum, dış yardımların yatırımlar üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı kaynaklar yoluyla etkilerinin olabileceğini gösterir.

Dış yardımların kalkınmadaki rolü birçok araştırmacı tarafından geniş ölçüde tartışılmıştır. Bazı çalışmalar, dış yardımların yararlılığını sorgulamış ve gelişmekte olan ülkelere yapılan dış yardımlar ile onların gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyüme oranları arasında ya çok az ya da hiçbir bağlantı olmadığını (ör., Mosley ve diğerleri, 1987) ve artan dış yardımların yurt içi tasarruflar üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğunu (ör., Weisskopf, 1972)

tespit etmişlerdir. Bu nedenle, fakir ülkelerde dış yardımların kalkınma için etkinliği, on yıllardır yoğun tartışmalara maruz kalmıştır. Özellikle dış yardımların; jeopolitik dengeler, yurt içi ticari çıkarlar, artan yolsuzluk, finansal gücü kontrol etme arzusu, dış yardım sağlayan kuruluşlardaki ahlak dışı güdülenmeler ve kalkınmayı dışarıdan teşvik etmenin yapısal zorlukları tarafından nasıl zayıflatılabileceği bu eleştirilerin merkezinde yer almaktadır (ör., Bauer, 1972; Easterly, 2001). Süregelen bu uyuşmazlık boyunca, dış yardımlar ve büyüme arasındaki ilişki üzerine birbirinden farklı çeşitli görüşler ortaya atılmıştır.

Bunlardan ilkinde göre, dış yardımlar ile büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır, buna karşın, dış yardımların miktarı arttıkça, gönderildikleri ülkeler için getirileri azalır yani azalan getiriler prensibi burada işlemektedir. Buna göre, dış yardımların her ülkede başarılı olduğu sonucu uzakta kalsa da, diğer faktörler kontrol edildiğinde, dış yardımların belli bir seviyede hızlı büyümeye yol açtığı ve ayrıca coğrafi koşullar, politik çatışmalar, politikalar ve kurumların kalitesi gibi diğer değişkenlerin, dış yardım alan ülkelerin büyüme oranlarındaki değişimlerin çoğunu açıkladığını belirtilir. Ancak bu kontrol değişkenleri ve azalan getiriler hesaba katıldıktan sonra, dış yardımlar ve büyüme arasında pozitif bir ilişkinin ortaya çıkabileceğini ileri sürülür (Papanek, 1973; Levy, 1988; Hansen ve Tarp, 2000; Dalgaard, Hansen ve Tarp, 2004; Clemens ve diğerleri, 2004). Ayrıca yine bu görüşe göre, fakir ülkeler büyümeyi başlatacak yatırımlar için gerekli olan yeterli miktarlarda tasarruf oluşturmada yetersiz kalırlar, hatta bazı ülkeler yoksulluk tuzağı içerisinde sıkışmış olabilirler. Böylece dış yardımlar yardım alan ülkelerde tasarrufları arttırabilecek, yatırımları finanse edebilecek ve sermaye birikimine katkıda bulunabilecektir. Ayrıca, dış yardımlar, sosyal politikaların verimliliğini ve etkin işgücü kullanımını sağlık ya da eğitime yatırımlar yaparak arttırabilecektir. Dış yardımların, yardım alan ülkelere ileri teknoloji barındıran sermaye mallarının ithalini mümkün kılacak olması ise yayılma etkileri vasıtasıyla teknolojinin ve yeni bilgilerin yardım alan ülke ekonomisine yayılmasına olanak sağlayabilecek bir başka olumlu etkidir (Sachs ve diğerleri, 2004).

Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (The World Bank) dönemsel olarak, istikrar ve yapısal düzenleme tedbirlerini benimseyen ülkelere kendi sağladıkları yardımların etkinliklerini değerlendiren çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmalar, konu edilen reformlar çerçevesinde dış yardımların gittikleri ülkelerdeki GSYİH büyüme oranlarını, yurt içi tasarruf oranlarını ve ihracat oranlarını arttırmada, düşük gelirli ülkelerde diğerlerine oranla daha az da olsa, başarılı olduklarını ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte, bu değerlendirmeler aynı zamanda, birçok ülkede kendi başına ayakta durabilme, yani sürekli büyümeyi kendi başına devam ettirebilme yeterliliğine erişilemediğini de ortaya koymuşlardır (IMF, 2015; The World Bank, 2015).

Dış yardımlar ile büyüme arasında, büyümeyi belirli durumlarda hızlandırmaya yardımcı olan koşula bağlı bir ilişkinin varlığını savunan diğer bir görüş, dış yardımların büyümeyi bazı durumlarda desteklediğini ve diğer durumlarda desteklemediğini belirterek, bu durumlar arasındaki farklara odaklanmıştır. Bu noktada dış yardımların niteliksel belirleyicileri, özellikle de dış yardımların faaliyet türleri ile dış yardımların yapısı, alıcı ülkelerin karakteristik özellikleri, dış yardım hedeflerinin güçlülüğü, yardım alan ve donör ülke prosedürlerine dayanan uygulamalar daha fazla önem kazanmaktadır. Farklı çeşitlerdeki dış yardımlar, büyümeyi de farklı şekillerde etkileyebilir. Acil durum ve insani yardımlar, sağlık, eğitim, çevre ve demokrasinin desteklenmesi yardımları gibi saptanması zor olan ve büyümeyi sadece uzun bir zaman dilimi sonra etkileyebilecek olan dış yardımlar ile yollar, limanlar, enerji üretim merkezleri veya tarım destekleri gibi altyapının gelişmesini sağlayarak büyümeyi doğrudan etkilemesi hedeflenen dış yardımların ekonomik büyüme etkileri arasında farklılıklar vardır. En son bahsedilen türdeki dış yardımlar için ekonomik büyüme üzerine pozitif bir etkiden söz edilebilirken, diğer türlerdeki dış yardımlar için böylesine bir etkiyi bulmak zorlaşacaktır (Clemens ve diğerleri, 2004).

Ayrıca, daha güçlü insan hakları ile kişisel özgürlükler konularında düzenlemelere ve daha kaliteli kurumlara sahip ülkelerde dış yardımlar, daha verimli hale gelmektedir (Isham, Kaufmann ve Pritchett, 1995). Bunun yanında dış yardımlar, iyi politikalar takip eden ve iyi idare edilen ülkelerde büyümeyi teşvik edebilirken, söz konusu idare anlayışından yoksun diğer ülkelerde böyle bir durumun gündeme gelmesi zorlaşacaktır (Burnside ve Dollar, 2000). Fiyat farklılaştırması veya dış ticarete açıklığın derecesi gibi dış ticaret politikaları, ülkenin para biriminin değerini belirleyen makroekonomik politikalar, ülkelerin masetme kapasitesini ortaya koyabilecek kurumsal kalite, ülke istikrarına etki eden yönetim şekli ile iç veya dış çatışmalar ile coğrafi ve iklimsel özellikler gibi farklı ülke karakteristik özellikleri de dış yardım-büyüme ilişkisini etkileyebilecek koşullar olarak ele alınmıştır (ör., Collier ve Dollar, 2002; Burnside ve Dollar, 2004; Dalgaard ve diğerleri, 2004).

Ekonomik büyümeyi teşvik etmede dış yardımların tek başına rolünün açık olmadığını, fakat, dış kaynakların - ister dış yardım formunda ister yabancı sermaye formunda olsun - sağlam ve yüksek kaliteli kurumlara sahip ülkelerde çok daha iyi performans verdiği ortaya çıkmışken, böyle kurumlara sahip olmayan ülkelerde ya sınırlı etkiye sahip olurlar ya da hiç bir etkileri olmaz. Yozlaşmış ve yeteneksiz bir hükümet, dış yardımları akıllıca kullanamayacak ve donör ülkelerde böylesine hükümetlere bu alışkanlıklarını değiştirmeleri için baskı yapamayacaklardır (Burnside ve Dollar, 2004). Ayrıca, dış yardımların yapısı babacan olan bir tarzdan, geniş koşula bağlılıkları ve katı ekonomik ve politik gereksinimleri içeren bir tarza değişmiştir. Donörler hala yardım projeleri ve makro politikalar ile ilgilenirken, politik ve piyasaya yönelik kurumların gelişmesi daha fazla

öneme sahip olur hale gelmiştir. Bu doğrultuda kalkınma problemi sermaye eksikliğinden değil, politik ve ekonomik kurumların yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü, eğer sorun sermaye eksikliği olmuş olsaydı bu sorun özel sermaye piyasaları tarafından kolayca çözülebilirdi (Bauer, 1972). Dış yardımların performansını belirlemede, o ekonomilerin dış yardımların sağladığı dışsallıkların getirdiği yayılma etkilerinden ve diğer dış yardım etkilerinden ne ölçüde yararlanabileceklerini ortaya koyan o ülkelerin masnetme kapasiteleri de ön plana çıkar. Böylece dış yardımlar, büyümeye, sadece yeterli düzeyde bir masnetme kapasitesi olduğu zaman katkı sağlarken bu kapasiteden yoksun ülkelerde ise bu etkilerin sınırlı kalması beklenmektedir (Alfaro, Chanda, Kalemli-Özcan, Sayek, 2004; Cohen ve Levinthal, 1990). Yani, dış yardımların doğru politika⁵ izlenen ortamlarda büyümeyi belirgin bir şekilde artırdığı, ortalama ortamlarda belirgin bir etkisinin olmadığı ve kötü politik ortamlarda ise zararlı etkileri olduğu sonuçları ortaya koyulmuştur (Burnside ve Dollar, 2000). Bilhassa, zayıf ekonomik kurumlara ve politikalara sahip ülkelere verilecek büyük miktarlardaki dış yardımların, reformları teşvik etmesinin muhtemel olmadığı ve aslında boşa harcanarak, onları yavaşlatabileceği de ileri sürülmüştür (Bauer, 1972; Djankov, Montalvo ve Reynal-Querol, 2006).

Donör ülkelerin dış yardımları yapma şekli de dış yardımların başarısını güçlü bir şekilde etkiler. Yardım alan ülkeler için çok taraflı yardımlar, tek taraflı yardımlardan daha etkili olabilir ve bağlı olmayan dış yardımlar bağlı olanlardan daha fazla getirilere sahip olabilirler (Radelet, 2006). Dış yardımların sadece doğru politikalar ve kaliteli kurumlara sahip olan ülkelerde başarılı olmasının doğruluğu aynı zamanda donör ülkeler tarafından da kabul edilmiş ve onların dış yardım kararlarında belirleyici rol oynamıştır. Bu durum, özellikle bir çok ülkenin dış yardım kaynaklarını ortak olarak yürüten, çok taraflı yardım gönderen uluslararası kuruluşların hangi ülkelere öncelikli olarak dış yardım gönderebileceğinin belirlenmesi konusunda etkili olmuş ve doğru politikalar ile daha kaliteli kurumlara sahip ülkelere dış yardımların yöneltilmesine doğru artan bir seçicilik yaratmıştır (Dollar ve Pritchett, 1998). Böylelikle, donör ülkeler doğru politikaları dış yardımlar vasıtasıyla ödüllendirirler.

Dış yardımların yardım alan ülkelerin büyümeleri üzerine hiç bir etkilerinin olmadığı ve aslında büyümeyi yavaşlatabileceklerini belirten başka bir görüşe göre ise, dış yardımlar ile devletin iktidarındaki elit kesiminin aşırı lüks ihtiyaçları karşılanabilir ve yolsuzluk teşvik edilebilir, böylelikle dışa yardımlar boşa harcanabilirler. Buna ek olarak, dış yardımlar yetersiz hükümetlerin iktidarda kalmalarına yardımcı olabilir, böylece zayıf ekonomik politikaların sürdürülmesine ve kurumsal kalitenin

⁵ Genel konsensüs olarak doğru politikalarından düşük enflasyon, artan ticarete açıklık ve düşük bütçe açıkları veya tercihen bütçe fazlalarını sağlayacak politikalar kast edilmektedir (Burnside ve Dollar, 2000).

iyileştirilmesinin ertelenmesine katkıda bulunabilirler. Hatta dış yardımlar, zayıf kurumların varlığı ile yetersiz hükümetlerin kontrol arzularını artırarak, rakip yerel mali destek grupları karşısında güçlenmelerine ve politik istikrarsızlığa katkı yapmalarına olanak sağlayarak, büyümeye zararlı hale bile gelebilirler (Bauer, 1972). İstikrarsızlık sonucunda, rejimler ve onların yandaşları tüm kontrolü ellerinde toplamak isteyecektir. Ayrıca, çatışma ve iç karışıklık halindeki ülkelere gönderilen dış yardımlar, kasıtsız olarak da olsa, çatışmaları finanse etmeye ve onların devam etmesine neden olabilirler ve böylece istikrarsızlığa katkıda bulunabilirler. Örnek olarak, Somali'deki iç savaşların büyük ölçeklerdeki gıda yardımlarının kontrolünü ele geçirme yarışının bir sonucu olduğu ortaya çıkmıştır (Maren, 1997). Dış yardımların politik boyutunun bir başka örneği olarak, dış yardımların tarihsel gelişiminde en çok ülkesine dış yardım ulaşan kıta olan Afrika'daki (OECD, 2015b), dış yardım programlarının başlıca hedefi özel sektör yatırımlarını artırmak olmuştur. Fakat, tüm kıtada yaşanan belirsizlikler, istikrarsızlıklar ve güven eksikliği bu hedeflere ulaşmayı güçleştirmektedir. 1980'ler boyunca birçok Sahraaltı Afrika ülkesi, ekonomik performanslarındaki yaygın çarpıklığa karşılık olarak genellikle IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenen yapısal düzenleme programlarını içeren dış yardımları benimsemişlerdir. Sorunlar tipik olarak, ekonominin kötü idare edilmesi ile alakalı artan mali açıklar ile cari açıkları, gecikmiş dış borçları ve nispi fiyatlardaki büyük çaptaki sapmaları içermektedir. (IMF, 2015; The World Bank, 2015). Afrika ekonomilerinde politikanın ekonomi üzerinde oldukça nüfuz etmiş bir etkisi vardır. Birçok keyfi müdahale, yolsuzluk ve rant arayışlarının yolunu açmıştır ve iktidardaki elit kesimler de sistemi, kendi iktidarlarını ve güçlerini korumak ve sağlamlaştırmak için çıkarlar sağlamada bir araç olarak kullanmışlardır (Bigsten, 1998).

Yardım alan ülkelerde kurumsal kalitenin yeterli olmamasının yanında, düşük işgücü niteliği veya sınırlı bir altyapı olması varlığında, bu ülkeler, dış yardımları etkili bir biçimde kullanmalarına yarayacak massetme kapasitelerinden yoksun kalacaklarından dış yardımlar arzu edilen başarılı sonuçları doğuramayabilir (Bauer, 1972, Mosley, 1980; Rajan ve Subramanian, 2005; Singh, 1985). Dış yardımlar ayrıca büyümeyi devlet kurumlarının kalitelerini düşürmek gibi diğer kanallar vasıtası ile de azaltabilirler (Mauro, 1995). Örnek olarak, onlarca yıllık büyük ölçekli dış yardımların ardından Zaire'de gelişmenin hiç bir izi görülememiş; aksine, dış yardımlar yeteneksizliğe, yolsuzluğa ve yanlış yönlendirilmiş politikalara olanak sağlayarak "Zaire sendromu" olarak adlandırılan olguyu oluşturmuştur (Knack, 2000:2). Dış yardımlar ayrıca, yardım alan ülkelerin devlet bürokrasilerini de zayıflatabilir. Bu en doğrudan şekliyle, yardım alan ülkelerdeki zaten sınırlı olan kamu servisindeki yetenekli iş gücünün, donör ülke kuruluşları tarafından bu ülkelerdekinden kat kat yüksek maaşlar verilerek işe alınıp yardım alan ülkelere çıkarılması yoluyla gerçekleşir. Özellikle, donör ülkeler yerel hükümetlerin zaten yürütecekleri projeleri

üstlendiklerinde, dış yardımlar yerel bürokrasilerin idari kapasitelerini artırmalarını önleyebilir. Donör ülkeler, projelerde başarıya ulaşmak için en kolay yol olarak, yerel kurumlardaki bürokratik engelleri ortadan kaldırmayı görebileceğinden, etkili kamu sektörlerinin oluşturulmasını engellemiş olabilirler. Dış yardımlar, potansiyel çıkar kaynaklarını temsil edebilir ve bu durumda kamu sektörü üzerine ters etkileri olup, yolsuzluğa sebebiyet verebilir. Rant arayışı sıklıkla kamu sektörü işe alımları şeklinde gerçekleşir. Dış yardımlar çoğunlukla atama haklarını da beraberinde getirir ve bunu iktidardaki elit kesime devreder. (Dollar ve Pritchett, 1998). Ayrıca artan dış yardım seviyeleri, devlet tarafından yönetilen teşebbüslere ve devlet kurumlarına yapılan büyük ölçekli devlet teşviklerine sebep olabilir. Böylece, daha geniş kamu sektörleri, yolsuzluk için daha fazla imkan sunabilir (Rattso, 1992). Eğer kamu şirketleri sadece kendilerine sağlanan bu teşvikler ile özel yatırımı iyice güçsüzleştirirler ise, zayıflamış bir özel sektör, hükümet üzerinde sorumlu ve şeffaf prosedürler ile sağlam kurumlar yerleştirilmesi hususunda çok daha az baskı kurabilecektir.

Devletleri kontrol edenlere elverişli çıkarlar artmaya devam ettikçe, politik etkileri artırmaya yönelik kaynaklar da artacaktır. Bu sebeple dış yardımların etkili bir sonucu da dış yardım alan ülkelerdeki hayatın politikleştirilmesinin ilerlemesidir (Bauer, 1984). Dış yardımlar yayıldıkça, çalışanlar zamanlarını üretimde kullanabilecekleri bilgi ve becerileri elde etmeye harcamak yerine, dış yardım gelirlerinden pay almada kullanabilecekleri bilgi ve becerilere harcama güdülerıyla yüzleşeceklerdir. Dış yardım gelirlerinin veya dış yardımlar neticesinde açığa çıkmış diğer kamu fonlarının dağılımında devletin önemli rolü nedeniyle, politik bağlantılar sağlama çabaları ve lobi çalışmaları artacaktır. Ayrıca yetenekli iş gücü de üretim faaliyetlerinden, dış yardımların dağılımları faaliyetlerine kayacaktır. Rant arayışı içindeki grupların arasındaki rekabetin doğası hakkındaki varsayımlara dayanarak, bu gruplar tarafından artan tüketim, dış yardım gelirlerini aşabilir, böylece üretken kamu harcamaları için kullanılabilir olan devlet kaynakları ciddi boyutlarda düşebilir (Tornell ve Lane, 1998).

Dış yardımlar bir çeşit yabancı tasarruf olduklarından, toplam tasarrufları artırabilirler. Ancak dış yardımların tüketime yönelik olarak yapıldığı durumlarda, yurt içi tasarruflar dış yardımlar arttıkça düşüş gösterebileceğinden, bu şekilde gerçekleşen bir dolarlık dış yardımın, dış yardımların önemli bir kısmının tüketime kaymasının sonucunda toplam tasarruf ve yatırımlara aslında bir dolardan daha az katkı yapacağı ileri sürülmüştür. Bunun yanında dış yardımların yatırımlara yöneldiği durumlarda ise, dışlama etkisi neticesinde özel sektörün yapabileceği yatırımların yeri kısmen de olsa dış yardımlar ile doldurularak, özel yatırımlarda düşüşler yaşanabilecek, bu nedenle yurtiçi özel tasarruflar ve azalacak vergi gelirleri neticesinde de kamu tasarrufları azalacaktır (Cungu ve Swinnen, 2003; Morrissey, 1993; Gunning ve Mash, 1998). Dahası dış

yardımlar ülkedeki bazı üretim sektörlerinin kârlılığını da düşürebilir. Örneğin gıda yardımları, gıda arzını artıracığından tarım sektörünün kârlılığını düşürerek zararlı olabilirler. Ayrıca dış yardımlar, iş gücünü ve yatırımları diğer üretken faaliyetlerden uzaklaştırarak sadece dış yardım projelerini destekleyen ilgili hizmet sektörlerini genişletebilir. Böylece dış yardımlar olmasa, daha üretken faaliyetlerde kullanılabilecek kaynaklar daha az üretken olan faaliyetlere bağlanmış olabilecektir. Bu nedenle uzun vadede ekonomik büyüme bundan zarar görebilir (Radelet, 2006).

Bununla birlikte, yurt içine akan dış yardımlar sonucunda, özel sektörün üretim gayretlerinin sekteye uğraması, ve dış yardımların yurt içi kaynaklara talebi artırması sonucunda yerel paranın aşırı değerlenmesi ile ithalatı artırıcı, ihracatı azaltıcı etkilere yol açması kavramı olan “Hollanda sendromu” etkileri aracılığıyla dış yardımlar, ihracatçıların rekabet gücünü ve kârlılığını azaltabilir, yerli mallara olan eğilimi geriletebilir ve böylelikle ülke büyümesine yarardan çok zarar sağlayabilirler (Bigsten, 1998; Adam ve Bevan, 2004, Nkusu ve Sayek, 2004).

Dış yardımların yardım alan ülkelere bir diğer olumsuz etkisi de; dış yardımların tam hibe içermedikleri durumlarda yardım alan ülkeleri artan borç yükleri altına sokması ve bu yolla yatırımları azaltmasıdır. Düşük gelirli ülkelerde yoğun olarak gözlemlenen borçların ekonomik performans üzerine etkileri bu konudaki kaygıları artırmıştır. Likidite kısıtlaması genellikle düşük gelirli ülkelerde çok daha ağır olacağından, bu ülkelerde dış yardımların geri ödenmesinin ne kadar kritik bir öneme sahip olduğunu gösterir. Neticede, dünyanın en fakir ülkeleri için dış borçlar oldukça çarpıcı bir konumdadır ve büyük miktarlardaki dış borç varlığı ekonomik büyümenin hızını muhtemelen yavaşlatacaktır. (Presbitero, 2005). Yüksek miktarlardaki borçluluğun varlığı, fakir ülkelerde farklı etkilere neden olmuş, sadece onların makroekonomik performanslarını değil, ayrıca politik ve kurumsal cephelelerini de etkilemiştir. Dış yardım neticesinde artabilecek yüksek borçlar, büyümeyi artıracak ve yoksulluğun azaltılmasını destekleyecek yapısal reformların etkinliğini zayıflatabilir, geciktirebileceğinden, ekonomik büyüme için oldukça önemli olan sağlam makroekonomik politikaların uygulanmasını engeller ve böylelikle yeni yatırımların önünde bir engel teşkil eder (Moss ve Chiang, 2003). Dış yardım neticesinde birikecek borcun ekonomik performans üzerinde bir başka etkisi de, dış borç ile ilişkilendirilmiş yüksek ve değişken enflasyon ve faiz oranları gibi belirsizliklerdir. Borcu geri ödeyememe riski, borçların ertelenmesi ve geciken borçlar, gelecek kaynak akışlarının değişkenliğini artırır (Gunning ve Mash, 1998). Sonuçta, istikrarsız bir makroekonomik ortam ortaya çıkacak ve kaynakların doğru dağılımı mümkün olmayacaktır (Moss ve Chiang, 2003). Dolayısıyla sermayenin etkinliği ve üretkenliği düşeceğinden ekonomik büyüme yavaşlayacaktır (Presbitero, 2005).

Bunun yanında artan dış yardım bağımlılığı, donör ülkelerin uzun vadeli hedefleriyle çelişmektedir. Donör ülkelerin amacı uzun vadede yardımda buldukları ülkelerde kendine güveni artırarak, ülkelerin kendi kaynakları ile büyüebilecekleri seviyelere gelmelerine yardımcı olmalıdır. Bu nedenle dış yardımlara bağımlılık, uzun vadeli kalkınma gayretlerine zarar verebilecek bir etkiye sahiptir. Yapılan düzenlemelerin gerçekten etkili olup olmadığına bakılmaksızın dış yardım ödemelerinin yardım alan ülkelerin milli gelirlerine oranının sabit bir şekilde artış göstermesi, dış yardımların ekonomideki dengesizliklerin azaltılmasına yardım etmek yerine, adeta onları devam ettirme amacına hizmet etmesine yol açabilir (Rattso, 1992).

Ayrıca, reform programlarının yüksek seviyelerdeki yoğun dış kontrolü ve sınırlı yerel sorumluluklar da dış yardımların başarısını azaltabilmektedir. (Bonnick, 1997; Bigsten, 1998).

Konu üzerine bir diğer güçlü varsayım da ülkelerin ekonomik performanslarına dışarıdan etki edebilecek jeopolitik nedenler ile gerçekleştirilen dış yardımların asla hiç bir iyi etkisinin olamayacağıdır (ör., Easterly, Levine ve Roodman, 2004). Belli ülkelerin belirli donör ülkelere hangi seviyelerde dış yardım aldığı ve bu yardımların temel dayanağı; yardım alan ülkelerin stratejik ittifaklara üye olup olmaması, donör ülkeler ile köklü ticari bağlara sahip olup olmaması, donör ülkelerin eski birer sömürgesi olup olmaması ve donör ülke ile ortak bir dili paylaşıp paylaşmaması gibi jeopolitik faktörlerden etkilenmektedir. Bu şekilde gerçekleştirilerek politik kaygılar barındıran dış yardımların, yardım alan ülke ekonomik büyümelerine etkileri oldukça muğlak kalmaktadır (Rajan ve Subramanian, 2005). Bu formdaki dış yardımlar ancak donör ülkeler ile yardım alan ülkelerin yakınlaşması sonucunu doğurabilecektir. Bu durumun farklı bir boyutu olarak, donörlerin, dış yardımlar - özellikle bağlı yardımlar - vasıtasıyla ile yardım alan ülkeler ile arasındaki ticari ilişkilerini geliştirmeyi bekledikleri ortaya atılmıştır. Buna göre donör ülkeler, bağlı yardımlar desteği ile ihracatlarının doğrudan arttırılabileceği veya alıcı ülkelerdeki alım kapasitelerinin ve yeni pazarların geliştirilerek, donör ihracatlarının dolaylı olarak arttırılabileceği beklentileri ile bağlı yardımlara yönelmişlerdir. Böyle bir durum, dış yardım alan ülkelerin, donör ülkelere ticari bağımlılıklarına neden olabilir. Böylece bu ticaretten en fazla faydayı sağlayan donör ülkeler için, dış yardımları korumak ya da arttırmak önemli hale gelir (Morrissey, Smith ve Horesh, 1992). Ayrıca bağlı yardımlar, yardım alan ülkelerde yüksek maliyetli olacağından o ekonomilerinin büyümelerini de olumsuz etkilerler. Eğer yardımlar tamamen bağımsız olsaydı, yardım alan ülkeler, bu yardımı nasıl harcayacaklarına kendi başlarına karar verebilir, kendi yatırım projelerini seçebilir ve dünya piyasa fiyatlarına göre en uygun teknolojileri ve en uygun ithal malları satın alabilirlerdi. Oysa yardım alan ülkeler, bağlı yardımlar neticesinde, daha ucuza başka bir ülkeden ithalat yapabilecekken, donör ülkeden daha pahalı

ithalat yapmak durumunda kalabilirler, ve bu da hem yardımların hem de o ülke ekonomisinin etkinliğini azaltır (Morrissey, 1993).

Sonuç olarak, birçok araştırmacı, ülkeler arası dış yardımlar ve büyüme arasında bir bağ yerleştirebilmek için basit regresyonları kullanmayı denemişler, fakat sonuç genellikle dış yardımların miktarları ve büyüme arasında anlamlı bir korelasyonun bulunmaması olmuştur. Sol, sağ ya da merkez görüşlü tüm araştırmacılar, dış yardımların yardım alan ülkelerde kurumlar ve politikalar üzerinde sistematik yararlı etkilerinin olmadığı konusunda fikir birliğine varmışlardır (ör., Durlauf, Kourtellos ve Tan, 2008; Mosley ve diğerleri, 1987; Collier ve Gunning, 1997). Bununla birlikte, proje değerlendirmeleri ise projelerin başarılı olduklarını belirtmektedirler (IMF, 2015). Bu çelişen bulgular makro-mikro paradoksu olarak adlandırılır. Bu paradoksa getirilebilecek mantıklı bir açıklama, dış yardımların doğrudan etkilerinin olumlu, dolaylı etkilerinin olumsuz yönde olmasıdır. Sosyal projeler ise daha iyi performans gösterebilirler. Ayrıca sivil toplum örgütleri tarafından yürütülen yardım projelerinin diğerlerine göre ve küçük ölçeklilerin de büyük ölçeklilere göre daha iyi performans sergilediklerini belirten bazı bulgulara da ulaşılmıştır (OECD, 2007).

Bütün bunların ışığında, bu çalışmada dış yardımların ev sahibi ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerine etkileri, o ülkelerdeki masnetme kapasiteleri de dikkate alınarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Dış yardımların ekonomik büyüme etkileri bölgesel olarak, dış yardım alan başlıca üç coğrafi bölge (OECD, 2015b) ile gelir grubu farklılıklarına göre oluşan 3 bölge (The World Bank, 2016a) üzerinde teste tabi tutulmuştur. Analize konu olan coğrafi bölgeler, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Sahraaltı Afrika, Avrupa ile Güney ve Orta Asya bölgelerindeki; gelir grubu farklılıklarındaki ise Düşük Gelir, Düşük Orta Gelir ve Yüksek Orta Gelir gruplarındaki sadece gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerden oluşmaktadır. Söz konusu analiz 2005-2014 dönemini kapsamaktadır. Uygulanan OLS analizi ile aşağıdaki Model 1'in kişi başı GSYİH büyümesinin, dış yardımlar ve masnetme kapasitelerinden ne kadar etkilendiği açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre gelir grubu ve coğrafi bölge analizlerinde kullanılan model şu şekildedir:

$$Y_{it} - Y_{it-1} = \alpha + \theta(Y_{it-1}) + \beta(DY_{it}) + \delta(AC_{it}) + \varepsilon_i \quad (\text{Model 1})$$

Model 1'de kullanılan bağımlı değişken $Y_{it} - Y_{it-1}$, kişi başı GSYİH'daki iki yıl arasındaki mutlak fark olarak modele dahil edilmiştir. Toplam dolar yerine kişi başı GSYİH değerlerinin alınması yolu ile dış yardımların ve masnetme kapasitelerinin bireysel refah üzerindeki etkileri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Dış yardım alan ülkelerin yerel koşullarının etkisi ise, Görgülü tarafından ortaya atılan (Görgülü, 2015b) ve geliştirilen (Görgülü, 2015a) masnetme kapasitesi ölçümünün yeni versiyonu ile ortaya koyulmuş ve modelde DY_{it} değişkeni ile temsil edilmiştir. Buna göre, nüfus içindeki yükseköğretime kayıt yaptırma oranı (The World Bank, 2016b) masnetme kapasitesinin beşeri

sermaye yönünü modelde temsil etmek için kullanılmışken, gayrisafi sermaye oluşumunun GSYİH'ya oranı (The World Bank, 2016b) ile özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin GSYİH'ya oranı (The World Bank, 2016b) ise ülkedeki finansal sistemin gelişiminin modelde temsil edilmesi için kullanılmıştır. Ayrıca yine masnetme kapasitesinin hesaplanmasında faydalanılan teknoloji açığı ölçüsü (The World Bank, 2016b) de, yardım alan ülkelerin teknolojik gelişimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Modelde, geliştirilmiş masnetme kapasiteleri ölçümü (Görgülü, 2015a) tüm bu masnetme kapasitesi değişkenlerinin eşit ağırlıklı ortalamaları alınarak, teknoloji açıklıkları ile çarpılması yöntemi ile elde edilmiştir.

Modeldeki belirleyici değişken olan dış yardımlar (DY_{it}) ise yıllık kişi başına düşen ODA yardımları (OECD, 2015b) ve diğer bağımsız değişken olarak bir önceki yılın kişi başı GSYİH (The World Bank, 2016b) değerleri olarak modele dahil edilmiştir. Modeldeki bağımlı değişken ise birbirini takip eden iki yıl arasındaki kişi başı GSYİH farkı (The World Bank, 2016b) olarak hesaplamalara katılmıştır.

Tablo-1 Analiz Sonuçlarının Özeti

Ülke Grupları	Massetme Kapasitesi		Dış Yardımlar	
	Katsayı	Anlamlılık	Katsayı	Anlamlılık
Sahraaltı Afrika	88.53275	√	-5.254332	X
MENA	811.411	√	1.009608	X
Av-Asya (G-O)	1500.686	√	30.87851	X
Düşük Gelir	-4.217444	X	1.484083	X
D. Orta Gelir	131.2892	√	2.231335	X
Ü. Orta Gelir	686.8646	√	40.68382	X

Kaynak: OECD, 2015b; The World Bank, 2016b.

Tüm gruplara uygulanan OLS analiz sonuçları yukarıdaki Tablo 1'de özetlenmiştir. Uygulanan analizlere göre Model 1 tüm gruplar için anlamlı çıkmış, ancak dış yardımlar değişkeni hiç bir analizde anlam kazanamamışken, masnetme kapasitesi değişkeni ise sadece düşük gelir grubu ülkelerinde anlamsız kalmıştır. Bu analizin sonuçlarına göre; öncelikli olarak, dış yardımların, masnetme kapasiteleri ile beraber dikkate alındığında, hiç bir ülke grubunda ekonomik büyümeye anlamlı bir katkı yaptığı söylenemez. Ayrıca, sadece düşük gelir grubu ülkeleri için masnetme kapasitelerinin anlamlı olmadığı, bunun yanında beklendiği gibi gelişmişlik düzeyi arttıkça ülke gruplarının masnetme kapasitelerinin arttığı ve bununla birlikte dış yardım katsayısının da - anlamlı olmuş olsa idi - masnetme kapasiteleri ile aynı paralellikte artış gösterdikleri de ortaya çıkmıştır. Bu bulguların önemi şudur; üst orta gelir grubundaki ile Avrupa-Güney ve Orta Asya (Avrupa'da ki gelişmekte olan ülkelerin bu grupta sayılmasının bir sonucu olarak nispeten yüksek çıkmış) grubundaki ülkelerde belli bir

seviyede massetme kapasitesinin varlığından bahsedilebilirken, bu kapasitenin de dış yardımlardan yararlanmaya imkan sağlayacak seviyede olmadığı, ayrıca düşük orta gelir, düşük gelir, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile Sahraaltı Afrika bölgeleri için massetme kapasitelerinin oldukça düşük veya anlamsız olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, dış yardımların hiç bir gruba etki edememesinin başlıca sebebi bu ülkelerdeki massetme kapasitelerinin yetersiz kalması olduğu beklenmektedir. Bu sebeple politika yapıcıların, öncelikli olarak dış yardım alan ülkelerin massetme kapasitelerini artırmaları gerekliliği ortaya çıkmıştır, aksi halde dış yardımlar ekonomik büyümeye olumlu etki yaratmaktan uzak kalacaklardır.

4. Dış Yardımlar Üzerine Genel Değerlendirme

Bölgesel analiz ile de test edildiği üzere, dış yardım-ekonomik büyüme ilişkisinden çıkartabileceğimiz sonuç şudur; massetme kapasiteleri belli seviyelerin üzerindeki yardım alan ülkeler, dış yardımlardan - ülkelere özgü farklılıklara bağlı - belli seviyelerde yararlanabilecekken bu kapasiteden yoksun ülkelerde dış yardımların etkisizleştiği ortaya çıkmıştır. Ancak massetme kapasiteleri sadece gerekli fakat yeterli olmayan bir koşuldur. Doğru kullanılmayan, boşa harcanan ya da donör ülkelerin kendi gizli politik ve ekonomik gündemleri vasıtasıyla güdülenmiş dış yardımların, yardım alan ülkeler üzerinde uzun vadeli zararlı etkiler bırakmaları muhtemeldir.

Dış yardımların etkinliğini doğru olarak anlayabilmek için; reform dönemindeki büyük ölçekli dış yardımların, yapısal düzenlemeleri destekleme oranlarına, yurt içi tasarrufların yerine geçebilme oranlarına, yatırımlar yerine tüketim patlamasına yol açıp açmamasına ve yardım alan ülke ekonomisi büyüme performansının dış yardımın ölçeği göz önüne alındığında yeterli olup olmadığına bakmak gerekmektedir (Agrawal, Ahmed, Mered ve Nord, 1993).

Bu doğrultuda incelenen dış yardım projelerinin tam sorumluluğunun donör ülkelerde mi yoksa yardım alan ülkelerde mi olduğunun tam belli olmadığı durumlarda, bu projeler başarısız olma eğilimi göstermişlerdir. Bu durumda donör ülkeler için tek seçenek tüm kontrolü ele almaktır (OECD, 2007). Böylece projeleri sorumlu oldukları dönem için başarılı kılma şansları artacaktır, fakat bu projelerin sürdürülebilirliği hala belirsiz olarak kalacaktır. Bunun alternatif sorumluluğu yardım alan ülkeler ile eşit paylaşmak olacaktır böylece projenin sürdürülebilirliği şansı artacaktır. Fakat, bu durum gerekli kurumsal kaliteden uzak ve yolsuzluğa açık ülkelerde politik bir sorun teşkil edebilir. Genel olarak yardımın gittiği ortam tarım dışı bir ortam olmakta ve iktidardaki elit kesim, kırsal nüfus tarafından baskı görmeden politik durumu idare etmekte olacaktır. Hükümetlerin, taraftarlarından veya dışarıdan görebileceği değişim baskısı ise oldukça sınırlıdır. Sonunda reformları zorlayan politikalar başarısızlığa

uğrayabilir ve böylelikle çeşitli ülkelerde devlet gelirleri şiddetli bir şekilde düşebilir (Bigsten, 1998). Dahası, devlet, kamu sektörünü kendi özel çıkarlarını artırmak ve politik destek sağlamak için kullanabilecektir. Böyle ortamlarda dış yardımlar donör ülkeleri daha etkili hale getirir ve yardım alan ülkelerin politik ve ekonomik kararlarına müdahalede bulunmalarına olanak sağlar. Donör ülkeler bu politik gücü yardım alan ülkeleri izlemek ve onlardan faydalanmak için kullanabilirler.

Dış yardım başarısızlıklarının başlıca nedenlerinden bir tanesi asil-vekil sorunudur. Dış yardım kuruluşlarının karşılaştığı temel sorun, yardımların finansmanı sağlayan donör ülkelerdeki vergi mükelleflerinin ve bu yardımların ulaşması niyet edilen en son yararlanıcılar olan düşük gelir ülkelerinde yaşayan yoksul insanların arasında sadece dolaylı ve uzak bir ilişkinin var olmasıdır. Birçok dış yardım programında, uzun ve karışık bir asil-vekil ilişkisi bulunur; vergi mükelleflerinin otoriteyi seçtikleri devlet adamlarına görevlendirmeleriyle başlayarak, dış yardım kuruluşlarının başındakilerin kuruluş çalışanlarını, üstlenicileri ve danışmanları görevlendirmeleriyle devam eder. Burada vergi mükellefleri asil konumundadırlar, çünkü otoriteyi vekillere dağıtmışlardır. Yardım alan ülkelerde de yurttaşlar, onların hükümetleri ve programları gerçekten yürütenler arasında benzer bir ilişki söz konusudur. Bu vekiller için mevcut olan amaçlar, güdüler ve bilgiler, her zaman, vergi mükellefleri ya da yardım alan ülkelerdeki yararlanıcılarla aynı doğrultuda değildirler. Çöp toplama veya yerel okullar tesis etme gibi bazı yurt içi kamu programlarında, vergi mükellefleri ve en son yararlanıcılar aynı kişilerdir, böylece projenin başarısı ya da başarısızlığı hakkında daha net bilgiye sahip olurlar ve buna göre vekillerini oylarıyla ödüllendirir ya da cezalandırırlar. Fakat bu geri bildirim döngüsü dış yardım kuruluşları için geçerli değildir. Vergi mükellefleri, paralarının doğru yerlere harcanıp harcanmadığını bilemezler ve yararlanıcılar ise bazen yerel programlardan haberdar bile olmayabilirler, bu yüzden her biri için de sınırlı bir cezalandırma ya da ödüllendirme mekanizması söz konusudur. Asil-vekil problemi, dış yardımlar dağıtımının neredeyse her yönünü etkiler. Problemin tam olarak çözülmesi oldukça zordur. Zorluk, bu problemleri olabildiğince azaltabilecek ve net hedefler belirleyebilecek kurumları ve güdüleri tasarlamaktır (Radelet, 2006). Buna karşın, dış yardımlar, demokrasinin temeli olan sağlıklı sivil bir toplumun gelişmesini yavaşlatarak ve hukukun egemenliğini azaltarak hükümetlerin vatandaşlarına karşı sorumluluğunu da azaltabilir. Yüksek miktarlardaki dış yardım seviyeleri ile yardım alan devletler öncelikli olarak vergi mükellefleri yerine donör ülkelere karşı sorumlu hale gelmişlerdir. Böylece uluslararası borç verme ve yardım kuruluşları, yardım alan ülkelerdeki gelir ve gider kararlarında en yetkili konuma ulaşmışlardır (Brautigam, 1992).

Bu bağlamda, donör ülkelerin karşılaştığı temel zorluklardan birisi de yardımlarına ne zaman ve nasıl hangi koşulları uygulayacaklarıdır. Koşula

bağlılık kısmen asil-vekil probleminin bir sonucudur. Donör ülkeler sıklıkla - birbirinden farklı derecelerde de olsa -, yardım alan ülkelerin, donör ülkelerin çıkarları ile daha fazla uyum içinde davranmalarını teşvik etmek için, dış yardım programlarına kendi koşullarını uygularlar. Bu koşullar, dış yardım alan ülke karakteristiklerine ve donörlerin beklentilerine bağlı olarak makroekonomik gereksinimlerden, ticarete açıklığın artırılmasına, özelleştirmeden, yönetim, kurumsallaşma ve yolsuzlukların giderilmesine yönelik geniş bir yelpazede yer bulabilir. Yardım alan ülke faaliyet veya politikaları üzerinde donör koşulları, dış yardımların en tartışmalı unsurları arasında olsa da ekonomik politika koşullarının gerekçesi açıktır; donörler farklı ülkelerdeki belli politikaların ve faaliyetlerin büyüme ve kalkınma için önemli olduklarına inanırlar ve onlar olmadan dış yardım sağlamanın bir yararı olmayacağını savunurlar. Buna göre, eğer devlet politikaları, yüksek enflasyon oranlarına, büyük çapta verimsizliğe, kamu tasarruflarının boşa harcanmasına ve yaygın yolsuzluğa yol açmışsa, temel değişikliklere ihtiyaç duymadan dış yardım sağlamak hiçbir yarar getirmeyecektir ve belki de zararı sürekli kılabilir. Hatta bazı durumlarda dış yardımların öncelikli amacı para sağlamak değil, yardımların politika reformları için kaldıraç vazifesi görmesini sağlamaktır (Radelet, 2006). Ancak, hangi politika koşullarının sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlamak için en uygun olduğu her zaman açık değildir. İlgili koşullar sürekli bir şekilde ülkelere özgü faktörlerle de alakalı olarak gelişmektedir (UNCTAD, 2015). IMF'nin ve Dünya Bankası'nın belirli koşullarının meşru olup olmaması ve bunların istikrarı, büyümeyi ve kalkınmayı ne dereceye kadar destekleyebilecekleri tartışmalıdır (Svensson, 2003). Örneğin bağlı yardımlar çerçevesinde yardım alan ülkelere akan yüksek toplamlardaki kaynak girdilerinin büyük bir kısmı, o ülkelere geldikleri gibi tekrar Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşlara - veya o ülkede dış yardım çerçevesindeki yatırımları yüklenen çok uluslu şirketlere - bu kredilerin ve kalkınma yatırımlarının bedeli olarak geri gönderilmiştir (Bonnick, 1997). Bu bakımdan donörler tarafından konulan koşullar işleri daha da kötüleştirirse o zaman zararlı niyetleri olan donör ülkeler tüm sorumluluğu kendi üstlerine almalıdırlar. (Svensson, 2003). Ayrıca, yardım alan hükümetlerin çoğunlukla reformları sadece kendi çıkarlarına olduklarında yürütmeye karar vermeleri ve donör koşullarını çoğunlukla yerine getirememelerine rağmen, birçok donör ülkenin yardım dağıtmaya devam etmesi de koşulların zaten anlamlarını yitirmelerinde ve dış yardımların başarısız olmalarına neden olmaktadır. Donörler ve yardım alan ülkeler ayrıca "Samaritan ikilemi" ile de yüzleşirler (Radelet, 2006). Bu ikileme göre, bazı durumlarda fakir ülkelere yardımlarda bulunmak, onları fakirlikte tutan eylemleri devam ettirmeye teşvik edebilir. Yani o ülkedekiler efor sarf etmeden kazanılan bu ödüle bel bağlamayı tercih edebilirler. Ayrıca diğer taraftan bir kere başladıktan sonra bu yardımları kesmek, oradaki halk bu yardımlar ile birlikte yaşamaya alışmış olacağından, yardım etmeyi amaçladıkları o halk üzerinde kısa vadeli ızdıraba neden olacaktır

(Buchanan, 1975; Svensson, 2003). Tüm bu nedenlerden ötürü dış yardımların koşula bağlılığı aslında onların etkinliğini azaltmaktadır.

Dış yardımlar, doğru bir şekilde çalışacak şekilde tasarlanılmış olsa bile, yine de dış yardımların karşılaştığı en büyük sorunlardan bir tanesi, dürüst olmayan ve rant arayışındaki politikacılar. Rant arayışı sıklıkla yolsuzluğa alternatif olacak şekilde kullanılır ve ikisinin de örtüştüğü alan hayli büyüktür. Yolsuzluk, kamu gücünün özel çıkarlar için suistimal edilmesi iken, rant arayışı, bütün masrafları aşacak kazançlar peşinde koşmaktır, yani diğer bir deyişle tekelleşmiş kârlardır. Bu yüzden rant arayışı, haksız kazançlar getirebilecek fırsatların kontrolünü ele geçirme gayretidir. Ancak bu gayretlerin mutlaka yasa dışı veya ahlak dışı olması gerekmez. Yolsuzluğu engellemek için kullanılacak her çabanın bir masrafı olacağından, ekonomik anlamda devletler bundan kaçınacaklardır ve böylece yolsuzluğun optimal seviyesi sıfırdan büyük olarak kalacaktır. Özellikle yolsuzluğun ortaya çıkması için gereken koşullar, dış yardımların olumsuz etkilerinden kaynaklanır (Becker ve Stigler, 1974).

5. Politika Çıkarımları ve Sonuç

Bütün bulgular ele alındığında, bu çalışma dış yardımların etkinliğini artırmada karşılaşılan ana zorluklara dikkat çekerek dış yardımların başarılarını değerlendirmek ve söz konusu zorlukları giderebilmek için ortaya atılan önerilere ışık tutmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen bölgesel analiz ile dış yardımların, yardım alan ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde olumlu etkilere sahip olabilmeleri için dış yardımların yapısı kadar, yardım alan ülkelerdeki masnetme kapasitelerinin de belli bir seviyede varlığının önemi anlaşılmıştır. Bu sebeple dış yardım alan ülkeler açısından, masnetme kapasitelerini artırıcı politikaların izlenmesi akılcı olacaktır. Buradaki hedef, kurumsal kaliteyi ve beşeri sermayenin niteliğini artırmak olmalıdır.

Dış yardımların yapısı değerlendirildiğinde ise sakıncalı donör uygulamalarının farklılaştırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Öncelikli olarak donör ülkeler, dış yardımların daha doğru politikalara ve yüksek kapasiteli kurumlara sahip ülkelerde daha başarılı olacağından hareketle, dış yardım alacak ülkeler hakkında daha seçici olmalıdırlar. (Dollar ve Levine; 2004; Dollar ve Pritchett, 1998). Donör ülkeler yardım fonlarının dağılımının politika ile ilgisini kesecek yollar aramalıdırlar. Böylelikle, dış yardımların seçici dağılımı politik gerilimlerin yoğunluğunu ve ölçüsünü azaltacaktır (Bauer, 1984).

Dış yardımlar bazı uygun ülkelerde, polisler, yargıçlar ve vergi memurları gibi kamu çalışanlarının eğitimlerinin geliştirilmesine ve maaşlarının artırılmasına yönelik de olmalıdır. Böylece, maaşlar ve eğitim seviyeleri arttıkça, daha yetenekli bürokratlar yetiştirilebilecek ve rüşvet gibi yolsuzluk tutumları azalabilecektir (Van Rijkeghem ve Weder, 1997).

Dış yardımların etkinliğinde, yardım alan ülkelerin mülkiyetlerinin ve katılımlarının da önemi büyüktür. Donör ülkelerin dış yardımları düzenlemede ve dış yardım projelerini yürütülmedeki hakimiyeti nedeniyle dış yardımlar zayıflamıştır (Carlsson, Somolekae ve van de Walle, 1997). Donör ülkeler, başarıyı sağlamak için yardım alan ülkelere daha fazla sorumluluk dağıtmalıdır, böylece bu ülkelerde reformları yapısal kılabilir ve sürdürülebilirliğini uzun vadeye yayabilirler. Ancak bu noktada dış yardımların gittikleri ülkelerde reformları zorlayıcı ve yerleştirici nitelikte olması şarttır. Bu yüzden dış yardımların etkinliğini artırmada, ya yardım alan ülke hükümetlerinin daha güçlü bir rol oynadığı artırılmış yardım alan ülke önderliğindeki bir yaklaşım ya da yardım alan ülkelerdeki hükümet, sivil toplum örgütleri, hayır kurumları ve özel sektör gibi çeşitli grupların daha aktif bir rol oynadığı katılımcı bir yaklaşım benimsenmelidir. Ülke mülkiyeti yardım alan ülkelerin programlarda öncü olmasını esas alırken, katılımcı süreç, kamunun geniş katılımının gerekliliğini belirtir. Her iki durumda da, ana fikir, asil-vekil ilişkileri zincirindeki bazı sorunları ortadan kaldırmak ve yardım dağıtım sürecinde en son yararlanıcılar ile daha sıkı bütünleşmektir. Bununla beraber, yardım alan ülke mülkiyetleri ve donör ülke öncelikleri ve koşulları arasında net bir çekişme de vardır. Bu yüzden donör ülkeler ülke mülkiyetinden ziyade katılımcı yaklaşımı daha çok desteklemişler ve güçlü kalkınma politikalarına kararlılıkla bağlı olmaya çalışan ülkelerde katılımcı yaklaşımı kolaylaştırmışlardır (Radelet, 2006). Dünya Bankası ve IMF de, finanse ettikleri ve yürüttükleri programlara daha fazla yerel katılımı hedeflemişlerdir (IMF, 2015; The World Bank, 2015).

Yardım projeleri hazırlanırken, desteklerin geri çekilmesinin ne zaman ve nasıl olacağına da değinilmelidir. Başlayan tüm yardım projelerinin önceden belirlenmiş bir bitiş noktası veya çok uzun vadeli olacaklarsa haklı bir savunması olmalıdır. Projelerde yardım alan ülkelerin sorumlulukları açıkça belirtilmelidir. Eğer, hükümet kendisini bu projelere adamayacak veya üstlenmeyecekse projeler hiç başlamamalıdır. Bu bağlılığın inandırıcılığı için, proje maliyetinin bir kısmı en baştan yardım alan ülke tarafından da karşılanmalıdır (Bigsten, 1998). Bu bağlamda donörlerin dış yardım faaliyetlerini dış yardım alan ülkeler ile daha yakından koordine etmeleri ve yardım sistemlerini uyumlulaştırmaları işleyişin etkinliğini artıracaktır (Kanbur ve Sandler, 1999).

Dış yardımların etkinliğinin değerlendirilmesinde gelişmiş izleme mekanizmalarına da ihtiyaç bulunmaktadır. Bu mekanizmaya göre, dış yardım programları belli bir zamanda, belirli hedeflere ulaşmayı amaçlamalıdır ve dış yardımların yenilenmesi kararları bu sonuçlara göre verilmelidir. Böylelikle asil-vekil sorununun aşımında daha şeffaf bir adım atılarak vergi mükelleflerinin gönderdikleri dış yardımın ne dereceye kadar son yararlanıcılara fayda sağlayacağı net bir biçimde ortaya koyulmalıdır (OECD, 2010).

Donör ülkeler, yardım alan ülkelerdeki üretim aktivitelerine doğrudan müdahalelerden kaçınmalıdırlar çünkü donörlerin sahip olamayacağı çok fazla yerel bilgiye ihtiyaç vardır. Bunun yerine donör ülkeler özel sektöre fırsat veren ortamlara yönelmelidirler. Bu yönelme, özel sektör için finansman sağlayabilecek kurumların tesis edilmesini de içerebilir, fakat bu kaynakların dağılımı piyasaya bırakılmalıdır. Özel sektör bu bağlamda güçlendirilmelidir. Bunu yapmanın bir yolu vakıf fonları kurmak, risk sermayesi kurumlarını ya da hatta yerel bankaları desteklemek olabilir. Böylece finansal kurumlar projelere ticari anlamda kaynak akıtabilirler. Bu yolla bir ülkeye kaynaklar, devlet kanallarını kullanmadan ya da onlarla rekabet etmeden akıtılabilir (Bigsten, 1998).

Dış yardım ve büyüme ilişkisini olumsuz olarak etkileyen diğer faktörler olan likidite kısıtlamaları ve yüksek borçların, makroekonomik ortamda yaratacağı belirsizliklerden kaçınabilmek için sadece borç servisini azaltmak, etkili olsa bile, bir çeşit dış yardımdan başka bir şey değildir ve dünyanın en fakir ülkelerinin kalkınma merdivenine adım atmalarına yardım etme hedefinde başarısız olması muhtemeldir. Buna karşın, borçlu ülkelerin borçlarının kısmen veya tamamen silinmesi olan borç yardımları ise, ekonomik büyüme yolunda yeni bir başlangıç olabilir, çünkü ekonomik büyümenin başlıca belirleyicilerinden olan belirsizliği azaltabilir, güçlü kurumların gelişimini ve büyümeye ve piyasaya yönelik politikaların uygulanmasını hızlandırabilir (Presbitero, 2005).

Ayrıca, donör ülkeler ve kurumlar yardım alan devletlere gönderdikleri dış yardımlara gerçekten de koşul koyma zorunluluğunu yaşayacaklarsa, bu zorunluluk ya ülkelerin massetme kapasitelerini artıracak yapısal reformlar üzerine olmalı ya da sağlık, eğitim ve çevre alanlarında dış yardım bütçesinden asgari bir harcama zorunluluğu getirecek koşullara başvurulmalıdır.

Bunun yanında, OECD'nin dış yardımların etkinliğini artırmak için başlattığı Paris Deklarasyonu (2005) ve Accra Eylem Planı (2008) uyarınca da dış yardımların başarısının artması için yardım alan ülkelerin mülkiyet haklarının artırılması, uygulamaların uyumlaştırılması, ve ev sahibi ülkelerin kurumsal kapasitelerinin artırılması öncelikli olarak ele alınmıştır (OECD, 2005; OECD, 2008) Ardından uygulamaya sokulan Busan Etkin Kalkınma İşbirliği için Ortaklık (2011) prensipleri ile de dış yardım uygulamalarında şeffaflık ve sorumluluk ile denetim konu başlıkları dış yardımların etkinliğini artırmak için kabul edilen mevcut prensiplere eklenmiştir (OECD, 2011).

Son olarak, dış yardımların etkinliğini artırmada bir diğer alternatif ise Kuzey-Güney açığının⁶ kapanmasına katkı sağlamak için Güney-Güney

⁶ Kuzey - Güney açığı en genel haliyle dünyadaki zengin ülkeleri fakir olanlardan ayırmak için kullanılır. Daha zengin olan ülkeler genellikle kuzey yarımkürede konuşlandığından ve daha fakir olanlar da genellikle güney yarımkürede bulunduğundan bu terim tercih edilmiştir, ancak

işbirliğinin artırılması ve böylece dış yardımların gelişme basamaklarını çok hızlı tırmanabilmiş bir ülkeden, gelişmemiş bir ülkeye yapılmasının yerine, birbirine daha yakın seviyelerdeki ülkeler arasında yapılması fikri olmuştur. Yani, gelişmiş bir ülkenin az gelişmiş bir ülkeye yapacağı dış yardım yerine, gelişmekte olan ülkelerin en ön saflarında yer alan (ör. BRIC ülkeleri gibi) ülkeler tarafından diğer gelişmekte olan ülkelere yapılacak dış yardımların daha etkili olabileceği ortaya atılmıştır (OECD, 2014).

Bu çalışma bir taraftan dış yardımların etkinliğini sorgularken, diğer taraftan dış yardımları daha etkin bir hale getirmek için yapılması gerekenler üzerine odaklanmıştır. Gözden geçirilen literatür ve bu çalışmanın çıkarımlarına göre, özellikle bağlı dış yardımların dış yardım alan ülkelere çok bunları gönderen ülkelerin çıkarlarına hizmet edebilecek olması, dış yardımların yapısal olarak asil-vekil sorununu barındırması, belli bir kurumsal kaliteden yoksun dış yardım alan ülkelerin dış yardımlar neticesinde yolsuzluğa doğru yönlenebilecek olması ve dış yardımların gittikleri ülkelere kaynak dağılımını olumsuz etkileyebilecek ve o ekonomileri tembelliğe sürükleyebilecek olması durumları dış yardımların etkinliğini azaltan başlıca faktörler olarak öne çıkmaktadır. Çalışmada uygulanan analizin de ayrıca ortaya koyduğu gibi dış yardımların etkinliği yardım alan ülkelerin masnetme kapasiteleri ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle, dış yardımların etkinliğini artırmada, öncelikli olarak yardım alan ülkelerin masnetme kapasitelerinin artırılması sağlanmalı, politika yapıcılar bu konuda daha ısrarcı olmalı, dış yardımların yapısal olarak dış yardım gönderen ülkelerin çıkarlarından arındırılmış olması, dış yardım alan ülkelerin programlarda daha fazla sorumluluk alması, programların belli kurumsal kaliteye sahip ülkelere uygulanması ve dış yardım alan ülkelerin dış yardımlar neticesinde borç yüklerinin artmamasının hatta hafifletilebilmesinin sağlanması gerekmektedir.

Kaynakça

Adam, C.S., ve D.L. Bevan. (2004). Aid and the Supply Side: Public Investment, Export Performance and Dutch Disease in Low Income Countries. *University of Oxford, Department of Economics, Economics Series Working Papers, No: 201.*

Agrawal, N., Z. Ahmed, M. Mered ve R. Nord. (1993). Structural Adjustment, Economic Performance, and Aid Dependency in Tanzania. *The World Bank and International Monetary Fund Policy Research Working Papers, No: 1204.*

yapılmak istenilen ayırım; kapsamlı bir sanayileşme süreci geçirmiş ve bu sürecin henüz başındaki ülkeleri birbirinden ayırt etmektir. Burada asıl vurgulanmak istenilen ise Kuzey ülkeleri ile Güney ülkeleri arasındaki her türlü ekonomik faaliyet neticesinde bu iki grup arasındaki gelişme farkının daha da açılacağıdır (Lairson ve Skidmore, 1993: 181).

- Alesina, A., ve D. Dollar. (2000). Who Gives Foreign Aid to Whom and Why? *Journal of Economic Growth*, 5(1), 33-63.
- Alfaro, L., A. Chanda, S. Kalemli-Ozcan, ve S. Sayek. (2004). FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets. *Journal of International Economics, Elsevier*, 64(1), 89-112.
- Bauer, P.T. (1972). *Dissent on Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bauer, P.T. (1984). *Reality and Rhetoric: Studies in the Economics of Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Becker, G., ve G. Stigler. (1974). Law Enforcement, Malfeasance, and Compensation of Enforcers. *Journal of Legal Studies*, 3(1), 1-18.
- Bigsten, A. (1998). Can Aid Generate Growth in Africa. *Department of Economics, Goteborg University, Working Papers in Economics, No: 1998:3*.
- Bonnick, G.G. (1997). *Zambia Country Assistance Review: Turning an Economy Around*. Washington DC: The World Bank.
- Brautigam, D. (1992). Governance, Economy, and Foreign Aid. *Studies in Comparative International Development*, 27(3), 3-25.
- Burnside, C., ve D. Dollar. (2000). Aid, Policies and Growth. *The American Economic Review*, 90(4), 847-868.
- Burnside, C., ve D. Dollar. (2004). Aid, Policies, and Growth: Revisiting the Evidence. *The World Bank Policy Research Working Paper Series, No: 2834*.
- Buchanan, J. M. (1975). The Samaritan's Dilemma. E.S. Phelps (Ed.), *Altruism, Morality and Economic Theory* (ss. 71-86). New York: Russel Sage Foundation.
- Carlsson, J., G. Somolekae, ve N. van de Walle. (1997). *Foreign Aid in Africa, Learning from Country Experiences*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Clemens, M.A., S. Radelet, ve R. Bhavnani. (2004). Counting Chickens When They Hatch: The Short-Term Effect of Aid on Growth. *Centre for Global Development Working Paper, No. 44*.
- Cohen, W. M., ve D.A. Levinthal. (1990). Absorptive capacity: A new Perspective on Learning and Innovation. *Administrative Science Quarterly*, 35(1), 128-152.
- Collier, P., ve D. Dollar. (2002). Aid Allocation and Poverty Reduction. *European Economic Review*, 46(8), 1475-1500.
- Collier, P., ve J.W. Gunning. (1997). Explaining African Economic Performance. *Oxford University, Centre for The Study of African Economies Working Paper, No: 97-2*.

- Cungu, A., ve J.F.M. Swinnen. (2003). The Impact of Aid on Economic Growth in Transition Economies: An Empirical Study. *Centre for Transition Economics LICOS Discussion Paper, No: 128*.
- Dalgaard, C., H. Hansen, ve F. Tarp. (2004). On the Empirics of Foreign Aid and Growth. *The Economic Journal, 114(496), F191-F216*.
- Djankov, S., J.G. Montalvo, ve M. Reynal-Querol. (2006). Does Foreign Aid Help. *Cato Journal, 26(1), 1-28*.
- Dollar, D., ve L. Pritchett. (1998). *Assessing Aid: What Works, What Doesn't, and Why*. World Bank Research Report: Oxford University Press.
- Dollar, D., ve V. Levine. (2004). The Increasing Selectivity of Foreign Aid, 1984-2002. *The World Bank Policy Research Working Paper Series, No: 3299*.
- Durlauf, S., A. Kourtellos, ve C. Tan. (2008). Are any Growth Theories Robust? *Economic Journal, Royal Economic Society, 118(527), 329-346*.
- Easterly, W. (2001). *The Elusive Quest for Growth: Economists Adventures and Misadventures in the Tropics*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press.
- Easterly, W., R. Levine ve D. Roodman. (2004). New Data, New Doubts: A Comment on Burnside and Dollar's Aid, Policies and Growth. *American Economic Review, 94(3), 774-780*.
- Görgülü, M.E. (2015a). Foreign Direct Investments: In Pursuit of Happiness. *Northern State University 22nd Annual Conference on International Business and Contemporary Issues in Business, Rapid City, SD, USA*.
- Görgülü, M.E. (2015b). The Effects of Foreign Direct Investments on Transition Economies: The Balkans Case. *Journal of Economic and Social Studies, 5(2), 23-39*.
- Gunning, J.W., ve R. Mash. (1998). Fiscal Implications of Debt and Debt Relief: Issues Paper. *Centre for the Study of African Economies, mimeo*.
- Hansen, H., ve F. Tarp. (2000). Aid Effectiveness Disputed. *Journal of International Development, 12(3), 375-398*.
- Helble, M., C. Mann ve J.S. Wilson. (2012). Aid for Trade Facilitation. *Review of World Economics, 148(2), 357-376*.
- IMF. (2015). *World Economic Outlook, Uneven Growth: Short- and Long-Term Factors, April 2015*. Washington, DC: IMF.
- Isham, J., D. Kaufmann, ve L. Pritchett. (1995). Governance and Returns on Investment: An Empirical Investigation. *The World Bank Policy Research Working Paper, No: 1550*.

- Kanbur, R., ve T. Sandler. (1999). The Future of Development Assistance: Common Pools and International Public Goods. *Overseas Development Council Policy, Essay No: 5*.
- Knack, S. (2000). Aid Dependence and the Quality of Governance: a Cross-Country Empirical Analysis. *The World Bank Policy Research Working Paper Series, No: 2396*.
- Lairson, T. D. ve Skidmore, D. (1993). *International Political Economy-The Struggle for Power and Wealth*. Orlando: Harcourt Brace Collage Publishers.
- Levy, V. (1988). Aid and Growth in Sub-Saharan Africa: The Recent Experience. *European Economic Review, 32(9)*, 1777-1795.
- Maren, M. (1997). *The Road to Hell: The Ravaging Effects of Foreign Aid and International Charity*. New York: The Free Press.
- Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *Quarterly Journal of Economics, 110(3)*, 681-712.
- Morrissey, O. (1993). The Mixing of Aid and Trade Policies. *The World Economy, 16(1)*, 69-84.
- Morrissey, O., B. Smith, ve E. Horesh. (1992). *British Aid and International Trade*. Buckingham: Open University Press.
- Mosley, P. (1980). Aid, Savings, and Growth Revisited. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 42 (2)*, 79-95.
- Mosley, P., J. Hudson, ve S. Horrel. (1987). Aid, the Public Sector and the market in Less Developed Countries. *Economic Journal, 97(387)*, 616-641.
- Moss, J., ve H.S. Chiang. (2003). The Other Costs of High Debt in Poor Countries: Growth, Policy Dynamics, and Institutions. *Center for Global Development, Issue Paper on Debt Sustainability, No: 3*.
- Nkusu, M. ve S. Sayek. (2004). Local Financial Development and the Aid-Growth Relationship. *IMF Working Paper, No: WP/04/238*.
- OECD. (2005). *The Paris Declaration on Aid Effectiveness*. Paris: 2nd High Level Forum on Aid Effectiveness.
- OECD. (2008). *The Accra Agenda for Action*. Accra: 3rd High Level Forum on Aid Effectiveness.
- OECD. (2007). *OECD Journal of Development, Development Co-operation Report 2007*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2010). *Development Co-operation Report 2010*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2011). *The Busan Partnership for Effective Development Co-operation*. Busan: 4th High Level Forum on Aid Effectiveness.

- OECD. (2014). *Development Co-operation Report 2014, Mobilising Resources For Sustainable Development*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2015a). *Development Co-operation Report 2015, Making Partnerships Effective Coalitions for Action*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2015b). *OECDstat*. Erişim tarihi: 17.02.2015, <http://stats.oecd.org/>
- Papanek, G. (1973). Aid, Foreign Private Investment, Savings, and Growth in Less Developed Countries. *Journal of Political Economy*, 81(1), 120-130.
- Presbitero, A.F. (2005). The Debt-Growth Nexus: an Empirical Analysis. *Universita Politecnica delle Marche, Dipartimento di Economia, Quderno Di Ricerca*, No: 243.
- Qian, N. (2015). Making Progress on Foreign Aid. *Annual Review of Economics*, 7, 277-308.
- Radelet, S. (2006). A Primer on Foreign Aid. *Center for Global Development Working Paper*, No:92.
- Rajan, R., ve A. Subramanian. (2005). Aid and Growth: What Does the Cross-Country Evidence Really Show. *IMF Working Paper*, 05/127.
- Rattso, J. (1992). *Structural Adjustment in Tanzania, Study Prepared for the Ministry of Foreign Affairs*. Oslo: Government of Norway.
- Roodman, D. (2004). The Anarchy of Numbers: Aid, Development, and Cross-Country Empirics. *Center for Global Development Working Paper*, No. 32.
- Sachs, J.D., J.W. McArthur, G. Schimdt-Traub, M. Kruk, C. Bahadur, M. Faye, ve Gordon McCord. (2004). Ending Africa's Poverty Trap. *Brookings Papers on Economic Activity*, 35(1), 117-240.
- Singh, R.D. (1985). "State Intervention, Foreign Economic Aid, Savings and Growth in LDCs: Some Recent Evidence", *Kyklos*, 38 (2).
- Stern, N. (2002). Making the Case for Aid. *A case for Aid: Building a consensus for development assistance*. Washington: The World Bank.
- Stiglitz, J. (2002). Overseas Aid is Money Well Spent. *Financial Times*, April 14, 2002.
- Svensson, J. (2003). Why Conditional Aid Does Not Work and What Can Be Done About It. *Journal of Development Economics*, 70(2), 381-402.
- The World Bank. (2015). *World Development Indicators 2015*. Washington, DC: The World Bank.
- The World Bank. (2016a). *2016 Country and Lending Groups*. Erişim tarihi: 15.02.2015, <http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups>

The World Bank. (2016b). *World Development Indicators*. Erişim tarihi: 16.02.2015, <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>

Tornell, A., ve P.R. Lane. (1998). Are Windfalls a Curse? A Non-representative Agent Model of the Current Account. *Journal of International Economics*, 44(1), 83-112.

UNCTAD. (2015). *World Investment Report 2015, Reforming International Investment Governance*. New York: United Nations Publications, United Nations.

Van Rijekeghem, C., ve B. Weder. (1997). Corruption and the Rate of Temptation: Do Low Wages in the Civil Service Cause Corruption. *IMF Working Paper*, 97: 73.

Weisskopf, T.E. (1972). The Impact of Foreign Capital Inflow on Domestic Savings in Underdeveloped Countries. *Journal of International Economics*, 2(1), 25-38.

